

Katowickie Forum Partyjne

W okresie przed IX Nadzwyczajnym Zjazdem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w partii komunistycznej uaktywniły się siły ideologiczne, głoszące wierność doktrynie marksistowsko-leninowskiej i potrzebę obrony zagrożonego socjalizmu oraz konieczność dbałości o pryncypia ustrojowe. Przykładem takich działań może być Katowickie Forum Partyjne.

Pierwsze miesiące od momentu pojawienia się NSZZ „Solidarność” były okresem głębokiej destabilizacji partii komunistycznej, a – dawniej restrykcyjna wobec członków partii – hierarchiczna jurysdykcja partyjna właściwie przestała funkcjonować. Rozluźniła się dyscyplina partyjna, wielu działaczy porzucało szeregi partii, a centralne i wojewódzkie kierownictwa traciły kontrolę nad licznymi podstawowymi organizacjami partyjnymi i komitetami zakładowymi. Za rządzącą partią stała cała instytucjonalna potęga państwa i aparatu władzy, ale kierownicze gremia PZPR utraciły zdolność efektywnego rządzenia, wiele obszarów życia społecznego, a nawet politycznego wyzwoliło się spod ich dominujących do sierpnia 1980 r. wpływów. Robotnicze protesty stały się inspirującym wzorcem dla innych grup społecznych. Zasadniczo bierne do niedawna społeczeństwo ukonstytuowało się w „podmiot zbiorowego działania”¹, spontanicznie się samoorganizując². Dynamikę społecznym procesom nadawała „Solidarność”, w znacznym stopniu przekraczająca ograniczenia określone letnimi porozumieniami. Stawała się siłą społeczną reprezentującą całe społeczeństwo i ogarniającą coraz większą przestrzeń życia publicznego³. Pojawiły się żądania poszerzenia wolności obywatelskich, likwidacji cenzury i ograniczenia władzy partyjnej nomenklatury. W istocie uruchomiły one powolny proces demontażu ustroju totalitarnego⁴.

¹ Określenie Jadwigi Staniszkis (cyt. za: R. Matyja, *Państwowość PRL w polskiej refleksji politycznej lat 1956–1980*, Kraków–Nowy Sącz 2007, s. 381).

² Już 7 września zebrał się w Warszawie Tymczasowy Komitet Niezależnego Związku Rolników, aby przygotować się do powołania autonomicznej organizacji rolniczej. 10 września Komitet Wykonawczy Związku Literatów Polskich wystąpił z inicjatywą powołania Narodowej Rady Kultury. Przedstawiciele rady mieli być obieralni, a nie mianowani i reprezentować wszystkie organizacje kulturalne w kraju. 16 września powstał niezależny Komitet Porozumiewawczy Stowarzyszeń Twórczych i Naukowych (szerzej na ten temat zob. J.B. de Weydenthal, B.D. Porter, K. Devlin, *Polski dramat 1980–1982*, Warszawa 1991. Szczególnie ważny jest podrozdział pt. *Rozwój samoorganizacji* zamieszczony w rozdziale I na stronach 26–40. „Samo uruchomienie »Solidarności« nadało także niezależność i samorządność innym organizacjom” – mówił Kuroń. Zob. J. Jankowska, *Portrety niedokończone. Rozmowy z twórcami „Solidarności” 1980–1981*, wstęp i oprac. A. Friszke, Warszawa 2003, s. 243 (rozdział: „W każdej sytuacji szukam wyjścia”. Rozmowa z Jackiem Kuroniem).

³ Jacek Kuroń mówił, że powstanie „Solidarności” i niezależnych organizacji społecznych było „procesem wyrywania władzy komunistycznej kolejnych dziedzin życia społecznego” (zob. J. Kuroń, *Czy grozi nam interwencja*, „Robotnik” 1980, nr 68/69, s. 1).

⁴ R. Bugaj, *Odrzucona spuścizna „Solidarności”*, „Rzeczpospolita”, 27 VIII 2010.

Partia komunistyczna stanęła przed zadaniem wypracowania zarówno odpowiedniej strategii działania wobec nowych struktur związkowych, jak i określenia reguł wewnątrzpartyjnego funkcjonowania. Szybko też okazało się, że w PZPR ścierają się przeciwstawne poglądy na temat wewnętrznego funkcjonowania partii oraz postępowania wobec „Solidarności”.

Już jesienią 1980 r. pojawiły się pierwsze, oddolne, reformatorskie próby przebudowy organizacji funkcjonującej dzięki hierarchicznemu, pionowemu układowi zarządzania w partię, w której kierownictwo w znaczącym stopniu miało czerpać siłę i inspirację z działań szeregowych działaczy. Próby te polegały zarówno na powszechnej samoorganizacji członków partii, jak i na głoszeniu hasel odnowy socjalistycznej przez pezetpeerowskich liderów. Nowe kierownictwo partii chciało uchodzić za podmiot solidaryzujący się z uzasadnionym protestem klasy robotniczej, działający w duchu odnowy i chęci skorygowania błędów i wypaczeń poprzedniej ekipy. Dla wielu szeregowych członków partii te werbalne i ogólnikowe zapewnienia – składane już wielokrotnie wcześniej⁵ – były niewystarczające. Oczekiwali oni realnych rozliczeń i ukarania winnych zaistniałej sytuacji, a przede wszystkim – strukturalnych zmian w łonie samej partii. Domagali się jasnej wizji wyjścia z marazmu i wyegzekwowania od aparatu partyjnego politycznej odpowiedzialności. Działacze ci głosili konieczność wewnątrzpartyjnej reformy i postulowali potrzebę gruntownej zmiany metod działania partii. Szybko przybrało to formę zinstytucjonalizowanych porozumień poszczególnych grup wewnątrz PZPR. Lokalni działacze partyjni nawiązywali ścisłą współpracę. Wewnątrzpartyjny dyskurs przenosił się z zakładowych komisji na szersze forum, w którego skład wchodziłi członkowie różnych organizacji partyjnych. Działo się to w sposób spontaniczny i samorzutny, bez akceptacji partyjnych władz partyjnych⁶. 27 października 1980 r. powołano w Toruniu Komisję Konsultacyjno-Porozumiewawczą Organizacji Partyjnych, tworząc tzw. struktury poziome w PZPR, inspirowane ruchem społecznym, zmierzającym do porozumienia na szczeblach najniższych, lokalnych i zrzeszającym różnorodne grupy, instytucje i środowiska naukowych⁷. Ich założyciele uważali się za awangardę partyjnych działaczy inicjujących prawdziwe reformy wewnątrz PZPR, a nawet sądzili, że dzięki ich działalności „partia budzi się do życia z gotowością do debat ideowych i reform”⁸.

⁵ Hasła odnowy życia partyjnego – lansowane przez władze partyjne – wielu przedstawicieli struktur poziomych przyjmowało z nieufnością. Była to – ich zdaniem – „propagandowa deklaracja polityków, która jest częścią etosu władzy” (zob. W. Lamentowicz, *Energia antybiurokratyczna. Niespełnione obietnice wyborcze* [w:] *Przepychanka*, zebrał oraz przypisami i aneksem uzupełnił J. Cieszewski, Warszawa 1989, s. 56).

⁶ „Jest to cała fala oddolnej inicjatywy, samorzutnej integracji w partii, z pełnym poszanowaniem dla jej pryncypiów ideowych, norm i reguł statutowych”. Tak charakteryzował struktury poziome, jeden z toruńskich liderów Lech Witkowski (zob. L. Witkowski, *Partia. Zjednoczenie w działaniu*, „Polityka”, 7 II 1981).

⁷ Komisja Konsultacyjno-Porozumiewawcza Organizacji Partyjnych zrzeszała osoby zatrudnione w toruńskich zakładach, głównie Toruńskich Zakładach Przemysłu Okrętowego „Towimor” i Zakładu Przędzalni Czesankowej „Merinotex” oraz środowiska naukowe z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

⁸ Liderzy struktur poziomych uznali, że „więzi poziome są potężnym autentycznym czynnikiem postępu” (zob. L. Witkowski, *Partia. Zjednoczenie...*; W. Lamentowicz, *Demokracja w partii i społeczeństwie* [w:] *Przepychanka...*, s. 71).

W nowej sytuacji społecznej dostrzegali niepowtarzalną szansę na modernizację i demokratyzację partii⁹, która winna być „zorganizowaną wspólnotą ideową” oraz „siłą polityczną i ośrodkiem ideotwórczym”¹⁰. Niektórzy od powodzenia rozpoczętych zmian uzależniali dalsze losy partii, ponieważ „następnego zawodu i rozczarowania [...] partyjnego klasa robotnicza mogłaby już nie znieść”¹¹.

Przeciwstawnym nurtem do poziomych struktur był ruch zachowawczy głoszący konieczność utrzymania wewnętrznego *status quo* w partii oraz walki z siłami wrogimi socjalizmowi i podjęcia zdecydowanych działań wobec NSZZ „Solidarność”. Nurt ten krytycznie odnosił się do reformatorskich dążeń struktur poziomych, które postrzegał jako rewizjonistyczny twór zagrażający stabilności partii, a nawet frakcją o niebezpiecznych zapatrywaniach socjaldemokratycznych. Obie orientacje miały swoich eksponentów w ścisłym kierownictwie PZPR, w którym zarysował się podział na zwolenników umiarkowanych reform wewnątrz partii i politycznych metod działania wobec „Solidarności”¹² oraz dogmatycznych zwolenników stosowania rygorystycznych środków wobec związku i zachowania doktrynalnej ortodoksji. Do głównych przedstawicieli „dogmatyków”¹³ zaliczano Stefana Olszowskiego¹⁴, Tadeusza Grabskiego¹⁵, Stanisława Kociółka¹⁶ i I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach – Andrzeja Żabińskiego¹⁷.

Od momentu ukonstytuowania się NSZZ „Solidarność” działania katowickiego KW PZPR z Andrzejem Żabińskim na czele koncentrowały się na ochronie

⁹ „Jeżeli nie możemy sobie pozwolić na system wielopartyjny, to dopuścimy przynajmniej istnienie w partii kilku płaszczyzn programowych, aby zapewnić demokratyczne formy dyskusji w KC” – mówił Zbigniew Iwanow, inicjator powstania tzw. struktur poziomych w Toruniu (zob. „*My już przegraliśmy*”. Rozmowa ze Zbigniewem Iwanowem Sekretarzem KZ PZPR w Towimorze, „*Niezależność*. Biuletyn MKK NSZZ „Solidarność” w Stargardzie Szczecińskim” 1981, nr 63).

¹⁰ W. Lamentowicz, *Partia – kierownik czy przywódca?* [w:] *Przepychanka...*, s. 67, 68.

¹¹ L. Witkowski, *Partia. Zjednoczenie...*

¹² W opracowaniu sporządzonym wiosną 1981 r. przez tzw. Komisję ds. Polskich – powołaną 25 sierpnia 1980 r. przy Biurze Politycznym Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, na której czele stał Michaił Susłow – do grupy reformatorów zaliczano Mieczysława Rakowskiego, Andrzeja Werblana i Tadeusza Fiszbacha (zob. A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy, lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2002, s. 52–53 i 179).

¹³ W tymże opracowaniu Komisja ds. Polskich stwierdziła, że grupa „dogmatyków”, którą definowano jako „lewą flankę” w kierownictwie PZPR, jest „w planie ideologicznym” najbliższa stanowi towarzyszy radzieckich. Jakkolwiek Komisja ds. Polskich deklarowała wsparcie dla tej grupy, to jednocześnie konstatowano, że w sytuacji politycznej wiosną 1981 r. nie ma możliwości zastąpienia aktualnego kierownictwa PZPR.

¹⁴ Stefan Olszowski (ur. 1931), działacz komunistyczny, w PZPR od 1952 r. Minister spraw zagranicznych PRL, członek Biura Politycznego PZPR w latach 1970–1985 (z przerwą od lutego do sierpnia 1980 r.). Poseł na sejm PRL.

¹⁵ Tadeusz Grabski (1929–1998), działacz komunistyczny. W latach 1975–1979 I sekretarz KW PZPR w Koninie. Od września 1980 do lipca 1981 r. członek KC PZPR, a od grudnia 1980 do lipca 1981 r. członek Biura Politycznego KC PZPR. Poseł na sejm PRL.

¹⁶ Stanisław Kociółek (ur. 1933), działacz komunistyczny. Od czerwca do grudnia 1970 r. wicepremier rządu PRL. Członek Biura Politycznego PZPR w latach 1968–1971. Jeden ze współodpowiedzialnych za wydarzenia w grudniu 1970 r. na Wybrzeżu. Poseł na sejm PRL.

¹⁷ Andrzej Żabiński (1938–1988) działacz komunistyczny. Od lutego 1980 do października 1980 r. sekretarz KC PZPR, w okresie 24 VIII 1980 – 6 IX 1980 r. zastępca członka Biura Politycznego KC PZPR, a następnie do 19 VII 1981 r. członek Biura Politycznego KC PZPR. Od 1973 do lutego 1980 r. I sekretarz KW PZPR w Opolu, a od 19 IX 1980 do stycznia 1982 r. I sekretarz KW PZPR w Katowicach. Poseł na sejm PRL.

aparatu partyjnego¹⁸ oraz poszukiwaniu doświadczonych i wypróbowanych działaczy zdolnych do podjęcia wyzwań stojących przed partią po sierpniu 1980 r.¹⁹

W grudniu 1980 r.²⁰ Żabiński odbył długie zebranie z grupą Wsiewołoda Wołczewa²¹, nieformalnego przywódcy śląskiej grupy „weteranów” komunistycznych²². Na spotkaniu²³ zebrani wyrazili „pragnienie służenia partii swą wiedzą i doświadczeniem” i wystosowali list otwarty do partyjnych działaczy, w którym ostrzegali przed siłami wrogimi socjalizmowi i nawoływali do bezkompromisowej walki w celu „okiełznania wrogów”²⁴. Zebranie było manifestacją poparcia dla przemian społecznych nakreślonych na VI i VII Plenum KC PZPR oraz dla kierownictwa partii i początkiem budowy szerszej formuły organizacyjnej komunistów województwa katowickiego²⁵.

Pierwsze próby zaangażowania śląskich komunistów, podjęte przez Komitet Wojewódzki z początkiem 1981 r., mieściły się w ramach projektu zatytułowanego „Zasady pracy aparatu KW w terenie”²⁶. Najpierw usiłowano powołać Dyskusyjny Klub Inteligencji Partyjnej, który miał być zapleczem intelektual-

¹⁸ Na plenum KW Żabiński zalecał „zdecydowanie i stanowczo przeciwdziałać wszelkim próbom szykanowania i oczerniania aktywistów partyjnych, zwłaszcza działających w podstawowych ogniwach partii i jej instancjach” – zob. Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: AP Katowice), KW PZPR Plenum, 12. posiedzenie plenarne KW PZPR w Katowicach z 7 V 1981 r., s. 131.

¹⁹ *Ibidem*, s. 130. „Nasza partia w swojej masie składa się w dużym stopniu z młodych niezahartowanych w walce i mało doświadczonych w życiu ludzi, którzy nie przeszli drogi pełnej wyrzeczeń i trudów, jak to się stało udziałem starszego pokolenia polskich komunistów” – tak diagnozował różnice pokoleniowe i stopień zaangażowania ideowego w partii I sekretarz KW PZPR w Katowicach – Andrzej Żabiński.

²⁰ Spotkanie odbyło się 11 XII 1980 r. Liderzy forum twierdzili, że był to początek ich zorganizowanej działalności. (zob. wypowiedź Wołczewa dla „Trybuny Robotniczej”, 20 V 1981).

²¹ Wsiewołod Wołczew (1929–1993), działacz komunistyczny i partyjny. W Polsce od 1946 r. Od 1947 do 1966 r. aktywista aparatu młodzieżowego i partyjnego. Od 1962 r. pracownik naukowy na wyższych uczelniach, w 1969 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych. Od 1973 do 1990 r. zatrudniony w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach, przez pewien czas na stanowisku zastępcy dyrektora ds. naukowych i kierownika Zakładu Badań Politycznych. W latach 1981–1982 faktyczny przywódca Katowickiego Forum Partyjnego i Katowickiego Seminarium Marksistowsko-Leninowskiego. Od 1990 r. na wcześniejszej emeryturze. W ostatnich latach swego życia przewodniczący Koła Stowarzyszenia Marksistów Polskich w Katowicach.

²² Określenie „weterani”, używane przez Żabińskiego i powtarzane przez innych, jest figurą retoryczną i nie odnosi się ani do wieku, ani do stażu partyjnego działaczy skupionych wokół Wołczewa.

²³ Spotkanie zostało skrytykowane przez działaczy „Solidarności” ze Śląskiego Instytutu Naukowego, którego Wołczew był pracownikiem. W liście do Żabińskiego zawarli oni wiele zastrzeżeń odnośnie do Wołczewa, zarzucając mu upolitycznienie instytutu, a nawet deprecjonując jego dorobek naukowy. W liście podpisanym przez dr. Ludwika Aleknę zarzucano Wołczewowi wielokrotnie publikowanie tych samych prac naukowych, wielokrotne pobieranie apanaży za te same publikacje i negatywny stosunek do „Solidarności” (zob. AP Katowice, KW PZPR Posiedzenie Sekretariatu 351/V/103. List NSZZ „Solidarność” Śląskiego Instytutu Naukowego do I sekretarza KW PZPR w Katowicach Andrzeja Żabińskiego, 15 XII 1980 r., s. 38–41).

²⁴ D. Tresenberg, *Nasze doświadczenie i wiedza są partii szczególnie potrzebne*, „Trybuna Robotnicza”, 12 XII 1980.

²⁵ *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PZPR a Solidarność 1980–1981*, oprac. Z. Włodek, Londyn 1992, s. 196, dok. nr 34 z 16 XII 1980 r. Żabiński na obradach Biura Politycznego oświadczył, że grupa Wołczewa „popiera tow. Kanię i KW”.

²⁶ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/161, Informacja na temat ciekawych działań partyjnych przed IX Zjazdem PZPR, 8 I 1981 r., s. 13.

nym wzmacniającym partyjne publikatory i ośrodkiem inspirującym innowacyjną działalność ideową²⁷. Wzorowano się na funkcjonującym w Małopolsce krakowskim Stowarzyszeniu Kuźnica²⁸. Inicjatywa jednak upadła²⁹. To niepowodzenie oraz pogarszająca się sytuacja podstawowych organizacji partyjnych w śląskich przedsiębiorstwach³⁰, w których coraz większe wpływy zdobywali zwolennicy partyjnych reform i współpracy z „Solidarnością”, oraz niekorzystny przebieg trwającej wiosną 1981 r. kampanii sprawozdawczo-wyborczej PZPR w województwie katowickim³¹, skłoniły Andrzeja Żabińskiego do zwrócenia się po raz kolejny o pomoc do zasłużonych działaczy partyjnych³².

15 maja 1981 r. odbyło się spotkanie założycielskie Katowickiego Forum Partyjnego (KFP), platformy ideowej zrzeszającej „szerokie grono działaczy i aktywistów partyjnych różnych pokoleń”³³ będących depozytariuszami i obrońcami

²⁷ *Ibidem*, s. 15.

²⁸ *Ibidem*. Stowarzyszenie Kuźnica – lewicowa platforma ideowo-dyskusyjna zrzeszająca partyjnych intelektualistów, powstała w 1975 r. (decyzja o utworzeniu zapadła na posiedzeniu KW PZPR w kwietniu 1974 r.) z inspiracji KW PZPR w Krakowie (szerzej na ten temat zob. m.in.: A. Józwiak, *Krakowska Kuźnica. Historia, ludzie, idee*, Kraków 2005).

²⁹ Odbyło się tylko jedno spotkanie organizacyjne Dyskusyjnego Klubu Inteligencji Partyjnej (zob. J. Lazar, *Katowickie Forum Partyjne*, „Dziennik Zachodni”, 1 VI 1981, s. 3).

³⁰ Świadczy o tym m.in. masowy udział członków partii w strajku ostrzegawczym 27 III 1981 r., w którym według partyjnych dokumentów wzięło udział w całym województwie 80 tys. członków PZPR, a w wielu przedsiębiorstwach aktyw partii ściśle współpracował i wspomagał działaczy związkowych (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/162, Ocena wstępna przebiegu strajku w województwie, 27 III 1981 r., s. 163; *ibidem*, Informacja na temat niektórych negatywnych zjawisk obserwowanych w czasie strajku ostrzegawczego w dniu 27 III 1981 r., 28 III 1981 r., s. 171–172). Zdaniem jednak KW PZPR w Katowicach, dane napływające z terenu nie były wiarygodne, rzeczywistość była o wiele bardziej pesymistyczna: „Wielu dyrektorów i sekretarzy P[odstawowej] O[rganizacji] P[artyjnej] jest przerażonych obecną sytuacją i w związku z tym przekazują informacje niezgodne rzeczywistością, chcąc w ten sposób oddalić od siebie ewentualne decyzje dotyczące wyciągania konsekwencji” (*ibidem*, s. 173). W wielu śląskich zakładach w odbywających się zimą i na wiosnę wyborach partyjnych przegrywali działacze rekomendowani przez KW. W kilku największych zakładach, m.in. Fabryce Samochodów Małolitrażowych (FSM) w Tychach i Hucie „Katowice” KW PZPR próbował bezskutecznie unieważnić te wybory.

³¹ Żabiński stwierdził, że do kampanii partyjnej w województwie katowickim „niedwuznacznie włącza się »Solidarność« i to w sposób zorganizowany, z całą premedytacją”. Zdaniem Żabińskiego, było to świadome działanie, którego „celem jest doprowadzenie do zmiany całego kierownictwa” (zob. *Tajne dokumenty Biura Politycznego...*, s. 353, dok. nr 55 z 4 V 1981 r.). W zakończonych w czerwcu wyborach w podstawowych komórkach partyjnych działacze PZPR, będący w NSZZ „Solidarność”, stanowili 53,6 proc. członków egzekutywy oddziałowych organizacji partyjnych (OOP) (10 715 osób), z czego 42,5 proc. zostało pierwszymi sekretarzami OOP (1739 osób); 38,5 proc. członków egzekutywy POP (5849 osób) z czego 27,65 proc. zostało pierwszymi sekretarzami POP (971 osób) – zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/163, Informacja sygnałna, 6 V 1981 r., s. 39; *ibidem*, Informacja na temat przebiegu kampanii wyborczej i innych wydarzeń w województwie, 22 V 1981 r., s. 87–88

³² AP Katowice, KW PZPR. Plenum, 12. posiedzenie plenarne KW PZPR w Katowicach z 7 V 1981 r., s. 130. Żabiński wysunął postulat „powrotu do macierzystych zakładowych POP i OOP starych doświadczonych towarzyszy, których parę lat temu przeniesiono do terenowych organizacji partyjnych [...]. Życie wykazało, iż było to najgorsze rozwiązanie zarówno dla tych towarzyszy, jak i dla partii pozbawionej naturalnej ciągłości rewolucyjnej tradycji i walki”.

³³ Forum w maju 1981 r. liczyło według jego lidera Wsiewołoda Wołczewa ponad 100 osób (zob. *Odnova – każdy co innego pod tym rozumie. O działalności Katowickiego Forum Partyjnego mówią*

„wszystkich zdobyczy socjalizmu”³⁴. Na spotkaniu założycielskim omówiono aktualne zadania partii przed IX Nadzwyczajnym Zjazdem PZPR, przedłożono deklarację i przyjęto cztery rezolucje w sprawie wykładni poglądów i stanowiska animatorów forum, „członków PZPR stojących na gruncie marksizmu-leninizmu”, na temat bieżącej sytuacji społecznej i przede wszystkim wewnętrznej sytuacji partii komunistycznej w „aktualnych warunkach politycznych”³⁵. Zasadniczym celem KFP miało być „podjęcie dyskusji nad podstawowymi problemami walki o socjalizm w Polsce”³⁶. Jakkolwiek głównym zadaniem, które stawiali sobie działacze forum, były odbywające się wewnątrzpartyjne dyskusje i polemiki publicystyczne, walka o nienaruszalność ustroju socjalistycznego i pryncypia ideowe, to zarysowany kilkanaście dni później dwunastopunktowy program działania daleko wykraczał poza pierwotne założenia³⁷. Liderzy KFP zapowiadali w swoim programie organizację sieci informacyjnej propagującej dokumenty i uchwały forum³⁸, poszerzenie działalności publicystycznej³⁹, przeprowadzanie spotkań informacyjnych i agitacyjnych m.in. ze słuchaczami Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Katowicach i delegatami na konferencje miejskie, wojewódzkie⁴⁰ i IX Zjazd PZPR, a także z redakcjami katowickich gazet, radia i telewizji⁴¹. Zapowiadano nawiązanie współpracy z tożsamymi ideowo „grupami z innych województw” i utworzenie komórek KFP przy komitetach miejskich i zakładowych w województwie katowickim⁴².

Program forum zakładał nie tylko wykroczenie poza funkcję platformy dyskusyjnej, ograniczonej do ideowej debaty i teoretycznych analiz, lecz także zapowiadał tworzenie własnych struktur wojewódzkich (z wykorzystaniem dotychczasowych szczebli partyjnych), a nawet załączków porozumień pozawojewódzkich z innymi – tworzącymi się w całym kraju – forami partyjnymi, zrzeszającymi działaczy wiernych doktrynie marksistowsko-leninowskiej. Pierwsze takie kontakty nawiązano już w trzeciej dekadzie maja 1981 r. z Klubem Partyjnej Inteligencji Twórczej „Warszawa 80” i z redakcją powstałego z jego inicjatywy tygodnika „Rzeczywistości” wydawanego od 21 maja 1981 r.⁴³

---

tow. tow. Wsiewołod Wolczew, Szczepan Wysocki, Stefan Owczarz, Grzegorz Kmita. Rozmawiał Daniel Tresenberg, „Trybuna Robotnicza”, 20 V 1981).

³⁴ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 310, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 1, 27 V 1981 r., s. 1; zob. także: *Deklaracja ideowa Katowickiego Forum Partyjnego*, „Sztandar Młodych”, 29–31 V 1981 r.

³⁵ *Ibidem*. Uchwalono cztery rezolucje: 1. W sprawie partii; 2. W sprawie zamazywania rzeczywistego oblicza i istoty kontrrewolucji; 3. O środkach masowego przekazu; 4. O internacjonalistycznej odpowiedzialności PZPR.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Program przyjęto na drugim spotkaniu w dniu 28 V 1981 r.

³⁸ „Uważamy, że treść dokumentów powinna dotrzeć do wszystkich członków PZPR” – głosiła deklaracja KFP zawarta w pierwszym numerze biuletynu „O Socjalizm”.

³⁹ Oprócz biuletynu „O Socjalizm”, będącego głównym organem prasowym KFP, zapowiadano wydawanie broszur.

⁴⁰ Wiosną 1981 r. odbywały się w całym kraju konferencje partyjne na wszystkich szczeblach i wybory nowych władz wojewódzkich PZPR; także delegatów na IX Zjazd PZPR.

⁴¹ J. Lazar, *Katowickie Forum...*

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*. O nawiązaniu kontaktów z tymi instytucjami informował Wolczew 28 maja na drugim zebraniu KFP.

Pracami KFP kierowała rada programowa, w której skład wchodził wysocy działacz PZPR szczebla centralnego i wojewódzkiego. Na czele rady stał członek Biura Politycznego KC PZPR – Gerard Gabrys⁴⁴ – uchodzący nawet wśród partyjnych funkcjonariuszy za człowieka wrogo nastawionego do posierpniowych przemian społecznych, a szczególnie do NSZZ „Solidarność”⁴⁵. Jego zastępcami byli: Grzegorz Kmita⁴⁶, długoletni funkcjonariusz PZPR na szczeblu miejskim i wojewódzkim, i Wsiewołod Wołczew, syn Rosjanki i bułgarskiego komunisty (straconego w czasie czystek w ZSRR w roku 1938), ideolog marksistowski i pracownik Śląskiego Instytutu Naukowego, powszechnie uważany za głównego teoretyka i lidera KFP. Sekretarzem rady⁴⁷ został inny pracownik instytutu – Stefan Owczarz⁴⁸, znany z bardzo radykalnej krytyki kierownictwa partii. Jego wystąpienie na majowym plenum wojewódzkim w Katowicach, podczas którego oskarżał przywódców PZPR o kapitulancję i zdradę ideowych pryncypiów, stanowiło w istocie kwintesencję poglądów członków forum⁴⁹.

Katowickie Forum Partyjne powstało przy KW PZPR w Katowicach pod patronatem, jak powszechnie mniemano, I sekretarza KW Andrzeja Żabińskiego⁵⁰.

⁴⁴ Gerard Gabrys (ur. 1933), działacz komunistyczny, poseł na Sejm PRL IX kadencji, w PZPR od 1964 r. W latach 1968–1971 członek egzekutywy Komitetu Zakładowego PZPR w Kopalni Węgla Kamiennego „Barbara-Chorzów” w Chorzowie, następnie do 3 II 1975 r. chorzowskiego Komitetu Miejskiego (KM) PZPR. Od 12 XII 1975 r. członek KC PZPR, a od 10 XII 1979 do 26 VI 1981 r. KW PZPR w Katowicach. Od 29 IV do 20 VII 1981 r. członek BP KC PZPR. W latach 1985–1989 poseł na Sejm PRL IX kadencji z ramienia PZPR. W 1989 r. podczas Okrągłego Stołu uczestnik obrad przy podstoliku górnicy.

⁴⁵ O wrogości Gabrysa wobec „Solidarności” świadczy list protestacyjny, jaki po wyborze Gabrysa do BP PZPR wystosowała POP PZPR KWK „Barbara-Chorzów”, macierzysta organizacja partyjna Gabrysa. Zarzucano mu, że jest przeciwnikiem związku, a jego wypowiedzi zawierają „szereg oszczerstw przeciw »Solidarności«” (zob. *List otwarty górników*, „Wiadomości Katowickie”, 7 V 1980).

⁴⁶ Grzegorz Kmita (ur. 1928), działacz partyjny. W latach 1957–1958 kierownik wydziału ekonomicznego KW PZPR w Katowicach, w latach 1963–1970 I sekretarz KM PZPR w Rudzie Śląskiej. W latach 1970–1972 I sekretarz KM PZPR w Zabrze.

⁴⁷ Skład rady programowej KFP uzupełnili: Piotr Mazelon i Henryk Olszewski, działacze KW PZPR w Katowicach, Jan Konieczny przewodniczący Związku Zawodowego Górników, Adam Baldys członek KC PZPR i Krzysztof Wilczek, działacz partyjny z Huty „Kościuszko”. Na spotkaniu 28 V 1981 r. do rady zostali dokooptowani: Roman Grębosz, I sekretarz KM w Jaworznie, Tadeusz Potwora z KW PZPR w Katowicach, Szczepan Wysocki ze Śląskiego Instytutu Naukowego, Władysław Wierszko z Huty „Katowice” i Stefan Marzec, działacz szczebla wojewódzkiego, sekretarz KM w Tychach w latach 1976–1979 (zob. „Dziennik Zachodni”, 1 VI 1981).

⁴⁸ Stefan Owczarz (ur. 1955), działacz partyjny i komunistyczny. W latach 1981–1982 członek KFP i Seminarium Marksistowsko-Leninowskiego przy KW PZPR w Katowicach. W latach 1982–1986 zastępca kierownika Wydziału Ekonomicznego KW PZPR w Katowicach. Od marca do sierpnia 1986 r. zastępca kierownika Wydziału Polityczno-Organizacyjnego KW PZPR w Katowicach.

⁴⁹ AP Katowice, KW PZPR. Plenum, 12. posiedzenie plenarne KW PZPR w Katowicach z 7 V 1981 r. Głos w dyskusji tow. Stefana Owczarza s. 203–213. Owczarz przypuścił atak, utrzymany w bardzo ostrym tonie, zarówno na kierownictwo centralne partii, oskarżając je o bezideowość, brak programu i postępowanie „defensywne”, jak i na „partyjnych liberałów”, wymieniając Andrzeja Werblana, Ryszarda Wojnę, Jerzego Wiatra i Stefana Bratkowskiego.

⁵⁰ Holzer stwierdza, że „Forum Katowickie pozostawało pod opieką I sekretarza KW Żabińskiego” (zob. J. Holzer, *Solidarność 1980–1981. Geneza i historia*, Warszawa 1990, s. 147). Podobnie postrzega to Paczkowski i przywódcy partyjni tamtego okresu (zob. m.in. A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy. Lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2002; M. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1981–1983*, Warszawa 2004; S. Kania, *Zatrzymać konfrontację*,

Forum skwapliwie korzystało z pomocy technicznej i wydawniczej KW PZPR w Katowicach, m.in. żeby drukować i kolportować własne periodyki⁵¹.

W biuletynach KFP odwoływało się do dialektyki marksistowsko-leninowskiej, a zawartą w nich publicystykę wyróżniała ostrość przekazu, agresywne sformułowania i specyficzny język okraszony terminami z czasów stalinowskich⁵². Dominującym tematem w dokumentach i publicystyce forum była krytyczna diagnoza stanu partii na wszystkich szczeblach. Partia „okazała się od sierpnia 1980 roku niezdolna do podjęcia zdecydowanej i konsekwentnej walki ze wszystkimi przejawami zjawisk i tendencji obcych i wrogich socjalizmowi”, zachodzi „proces dezorganizacji działalności poszczególnych instancji partyjnych”⁵³. Akcentowanie słabości i narastającej bezradności partii wobec wydarzeń społecznych po sierpniu 1980 r. współgrało z postulatami podjęcia kategorycznej walki z przejawami wrogości wobec partii, mobilizacji sił marksistowsko-leninowskich i powrotu do ideowej tożsamości, ponieważ „partia utraciła ideowo-polityczną i programową busołą walki o socjalizm”⁵⁴. Za szczególne zagrożenie uznawano funkcjonowanie struktur poziomych, reformatorskiego oddolnego ruchu wewnątrzpartyjnego, definiowanych jako ruch rewizjonistyczny, reprezentujący „siły prawicy partyjnej”, którym „patronuje [...] prawicowy oportunizm oraz burżuazyjny liberalizm”⁵⁵.

Aktywiści KFP oskarżali struktury poziome o prowadzenie walki frakcyjnej, sprzecznej ze statutem, widząc w ich funkcjonowaniu niebezpieczeństwo narastania „puczu rewizjonistycznego w partii”⁵⁶. Uznawali je za „jawnie wrogie ośrodki antysocjalistyczne w partii”, które „dążą do przekształcenia PZPR w partię socjaldemokratyczną lub liberalno-burżuazyjną”⁵⁷. Uważali, że struktury poziome, wykorzystując zasadnicze błędy, chwiejność oraz niekonsekwencję obecnego kierownictwa, spychają partię na obszary „obcych wpływów ideologicznych”

Warszawa 1991). Jakkolwiek w żadnym dokumencie KFP ani w dokumentach KW PZPR w Katowicach, ani w wypowiedziach działaczy forum i samego Żabińskiego nie ma żadnych wzmianek o roli Żabińskiego w tworzeniu i funkcjonowaniu KFP czy też opiece lub patronacie nad nim, wpływ I sekretarza KW PZPR w Katowicach na działalność forum wydaje się bezsporny. Świadczą o tym zarówno sekwencja wydarzeń od grudnia 1980 r., jak i koncepcje polityczne i taktyczne samego Żabińskiego.

⁵¹ Pierwszy numer biuletynu forum „O Socjalizm” nosił datę 27 V 1981 r., a wydawcą był tygodnik „Fakty”, pismo KW PZPR w Katowicach. Działacze KFP potwierdzali, że KW w Katowicach udzielał pomocy w drukowaniu pisma.

⁵² „Ich lektura wprawia w osłupienie, rezolucje forum sprawiają wrażenie anachronicznego słownika epitetów i oskarżeń, po które nasza prasa sięgała od początku lat pięćdziesiątych” – tak charakteryzował język uchwał KFP Stanisław Gębala z Komitetu Uczelnianego PZPR Uniwersytetu Śląskiego, przedstawiciel śląskich struktur poziomych (zob. *W sprawie Katowickiego Forum partyjnego* (inf. PAP), „Życie Warszawy”, 1 VI 1981).

⁵³ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 310, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 1, 27 V 1981 r., s. 2, 5.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 2.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 2–5. Działacze KFP jednoznacznie określali rolę struktur poziomych: „W partii w ostatnim okresie ze szczególną siłą ujawniają się tendencje rozbijackie i likwidatorskie, podważające jej marksistowsko-leninowską istotę, osłabiające jej zdolność do obrony ustroju socjalistycznego”.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 5–6.

⁵⁷ Biblioteka Śląska, IB1a (1981), E. Karolczuk, *O przyczynach i mechanizmie politycznej prowokacji przeciw siłom marksistowsko-leninowskim na przykładzie Katowickiego Forum Partyjnego*, s. 1.

i zdobywają „rozległe wpływy ideowe wśród ludzi pracy i członków partii”⁵⁸. Struktury poziome oskarżano nie tylko o zdradę ideową, lecz także o współpracę i „sojusz z antysocjalistycznymi elementami z »Solidarności«”⁵⁹.

Funkcjonowanie struktur poziomych i postępujący paraliż partii postrzegali jako skutek słabości kierownictwa PZPR, któremu brak „jasnego stanowiska” i którego postawa sprzyja „głoszeniu poglądów wrogich socjalizmowi, atakom na struktury państwowe, porządek prawny i uczciwych działaczy partyjnych i państwowych”⁶⁰. Przeświadczeniu o słabości kierownictwa partii towarzyszyło przekonanie o wspieraniu „frakcyjnej i rozbijackiej działalności” struktur poziomych przez wielu partyjnych decydentów, których wprawdzie nie wskazywano personalnie, ale którzy byli protektorami i nosicielami „poglądów pravicowo-opportunistycznych, rewizjonistycznych i liberalno-burżuazyjnych”⁶¹. „Członkowie Komitetu Centralnego i Komisji Zjazdowej są nawet inspiratorami i opiekunami rewizjonistów i sił rozbijających partię” – głosiła deklaracja forum zawarta w pierwszym numerze biuletynu „O Socjalizm”⁶².

W rezolucji „W sprawie działalności naczelnych organów administracji państwowej PRL” działacze KFP oskarżyli o bierną postawę także rząd Wojciecha Jaruzelskiego, który „nie podejmuje zdecydowanej i konsekwentnej walki z przeciwnikami socjalizmu”, ulega we wszystkich agresywnym działaczom „Solidarności” i podejmuje bojaźliwe decyzje, eskalujące konflikty społeczny, osłabiające i petryfikujące „dalszy rozkład partii”⁶³. Artykułowano potrzebę natychmiastowej reorientacji postawy rządu i twardego postępowania wobec łamiących porozumienia i zasady „socjalistycznego ładu i porządku” działaczy „Solidarności”⁶⁴.

Katowiccy działacze KFP postrzegali działania NSZZ „Solidarność” wyłącznie w kategoriach politycznych, odmawiając związkowi jakiegokolwiek legitymacji do reprezentowania ruchu pracowniczego. „Solidarność” stanowiła wrogą ideologicznie platformę polityczną, tworzącą kontrewolucję i dążącą do zmiany ustroju. Nie negowali zasadnego protestu Sierpnia ’80, który był słusznym wystąpieniem klasy robotniczej⁶⁵, ale szybko został przejęty przez przeciwników panującego porządku, opozycję i doradców. Tym ostatnim w sposób zawołowany przypisywano powiązania agenturalne, „byli za granicą na fundowanych przez państwa zachodnie stypendiach i delegacjach”⁶⁶. Członkowie KFP apelowali

⁵⁸ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 310, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 1, 27 V 1981 r., s. 2.

⁵⁹ *Ibidem.* s. 5.

⁶⁰ *Ibidem.* s. 5; AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 3, 9 VI 1981 r., s. 281.

⁶¹ „Dziennik Zachodni”, 1 VI 1981.

⁶² AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 310, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 1, 27 V 1981 r., s. 5.

⁶³ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 3, 9 VI 1981 r., s. 280.

⁶⁴ „Potrzebna jest sprężysta, konsekwentna działalność całego aparatu państwowego, wszystkich już istniejących instytucji” – konkludowali działacze forum (*ibidem*).

⁶⁵ O pozytywnych wartościach protestu sierpniowego mówi rezolucja KFP opublikowana przez śląską prasę na początku czerwca 1981 r. (zob. *Próba przeciwstawienia społeczeństwa województwa katowickiego reszcie kraju*, „Dziennik Zachodni”, 4 VI 1981).

⁶⁶ R. Szenk, *Na marginesie Forum partyjnego – szersze refleksje*, „Fakty” 1981, nr 75, s. 1.

o stworzenie „jednoznacznie ideologicznego” frontu walki z zagrażającym partii niebezpieczeństwem konfrontacji z siłami, które „łamią zasady współzycia społecznego”⁶⁷. W uchwalonych rezolucjach KFP postulowało energiczne działania aparatu państwowego, wprzęgnięcie do walki ustawowych instrumentów egzekucji prawa i porządku publicznego, zgodnych z zapisami ustawy zasadniczej, oraz wzywało rząd do „zdecydowanej walki o socjalizm”⁶⁸. Z przekonaniem o politycznym i wywrotowym charakterze związku była zgodna konstatacja o wyłącznej winie kierownictwa partii za taki stan rzeczy. Bierność przywódców PZPR umożliwiła antagonizowanie społeczeństwa, radykalizację żądań związkowych i tworzenie przez „Solidarność” „płaszczyzny legalnej walki o władzę polityczną”⁶⁹.

Katowickie Forum Partyjne szybko zyskało publiczny rozgłos. Działacze „Solidarności” na Górnym Śląsku i Zagłębiu postrzegali forum jako prowokacyjną awangardę katowickiego KW PZPR. Był to dla nich argument przemawiający za konfrontacyjnym kierunkiem postępowania Zabińskiego. Śląski lider „Solidarności”, Andrzej Rozpłochowski⁷⁰, wiązał działalność forum z „napastliwą” od dawna strategią śląskiej egzekutywy i nawoływał do „ostatecznego obalenia w naszym regionie sił konserwy”⁷¹. Również katowickie biuletyny „Solidarności” przedstawiły w skrajnie niekorzystnym świetle powstanie forum. Związkowe pisma uznały działaczy KFP za „renegatów i zdrajców pod kierownictwem płatnego klakiera Wsiewołoda Wołczewa”⁷², ale wystrzeżwały się wątków polemicznych, legitymizujących działalność forum, bo uznawały, że „polemika z jacejką, czyli z forum partyjnym oznaczałaby uznanie ich za partnera”⁷³. Rezolucje i dokumenty KFP określano jako „plugawy paszkwil wymierzony przeciw socjalistycznym przeobrażeniom”⁷⁴, które mogą być atrakcyjne jedynie dla „małego środowiska przegranych koterii”⁷⁵. „Wołczew i jego czeladź ma tylko brudne myśli zbója”, pisano w śląskich pismach związkowych, oskarżając przywódcę KFP

⁶⁷ *Ibidem*. Zarzut łamania zasad współzycia społecznego był naruszeniem art. 76 Konstytucji PRL.

⁶⁸ „Żądamy zagwarantowania warunków pozwalających MO i SB wypełnić ich konstytucyjne obowiązki”, głosiła rezolucja KFP (AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Biuletyn „O Socjalizm”, nr 3, 9 VI 1981 r., s. 281).

⁶⁹ R. Szenk, *Na marginesie...*

⁷⁰ Andrzej Rozpłochowski (ur. 1950), działacz opozycji, współtwórca śląskiej „Solidarności”. Od 31 VIII 1980 r. przewodniczący Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Hucie „Katowice”, następnie Międzyzakładowego Komitetu Robotniczego (MKR) z siedzibą w Hucie „Katowice”. 11 IX 1980 r. sygnatariusz Porozumienia Katowickiego. Od 24 IX 1980 r. przewodniczący Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Katowice. Członek Prezydium Krajowej Komisji Porozumiewawczej. 13 XII 1981 r. internowany. W 1982 r. przewieziony do Warszawy i oskarżony o „próbę obalenia siłą ustroju PRL”; przetrzymywany bez wyroku w areszcie śledczym przy ul. Rakowieckiej; zwolniony na mocy amnestii w lipcu 1984 r. Od 1988 do 2010 na emigracji w USA.

⁷¹ A. Rozpłochowski, *Program wyborczy A. Rozpłochowskiego*, „Wiadomości Katowickie”, 21 VI 1981, s. 1–2.

⁷² *O Katowickim Forum partyjnym*, „Wiadomości Katowickie”, 2–3 VI 1981, s. 1.

⁷³ B. Kopański, *Hydrze odrasta leb?*, „Wolny Związkowiec” 1981, nr 37.

⁷⁴ *O Katowickim Forum...*

⁷⁵ B. Kopański, *Hydrze...*

o zamordyzm i ekstremalne zapędy⁷⁶: „Chciałby szybciej rozpocząć mordowanie, miażdżenie i likwidowanie kontrrewolucjonistów, rewizjonistów, prawicowych oportunistów i liberałów burżuazyjnych”⁷⁷. Członkowie katowickiego forum – według związkowców – byli „wyrzutkami społeczeństwa” i „prawdziwymi wrogami PRL” oraz „świadomie działającą grupą ludzi inspirowaną z zewnątrz, pod ochroną niektórych przywódców partii, gotową posunąć się do tego, by utopić nasz kraj we krwi”⁷⁸.

Niekiedy definiowano KFP jako formację quasi-mafijną, która „wyraża [...] obiektywne interesy pewnych grup społecznych” i prezentuje „najbardziej skrajne” postawy i poglądy⁷⁹. Publicyści związkowi, podobnie jak Rozpłochowski, dostrzegali zbieżność postaw Katowickiego Forum Partyjnego i Komitetu Wojewódzkiego w Katowicach oraz uważali, że KFP działa z inspiracji Żabińskiego⁸⁰.

Działalność została również forum poddana powszechnej krytyce przez działaczy PZPR i prasę partyjną. Negatywnie oceniano zarówno formę, jak i sens rezolucji Katowickiego Forum Partyjnego, kwestionując głoszony światopogląd oraz merytoryczną zawartość uchwał forum. To, co do tej pory było godnym pochwały wyróżnikiem partii, czyli dbałość o pryncypia ustrojowe, w oczach organizacji partyjnych stanowiło teraz brzemień, ponieważ – zdaniem przedstawicieli śląskich struktur pezetpeerowskich – było „negacją pozytywnych wartości, obelgą”⁸¹.

Rezolucje KFP traktowano w kategoriach politycznej prowokacji, a działaczy forum określano mianem „politykierów” i „stalinowców zapatrzonych we wzory z czarnych lat pięćdziesiątych”⁸². Wojewódzki Zespół Delegatów, zrzeszający katowickich delegatów PZPR na IX Zjazd partii, wydał oświadczenie potępiające działalność Katowickiego Forum Partyjnego. Uznano w nim, że jego funkcjonowanie jest „szkodliwe”, a działacze KFP reprezentują „poglądy odosobnionej grupy ludzi”. Komitet Zakładowy PZPR w FSM Tychy stwierdził, że działalność forum stanowi „najpoważniejszy atak na proces demokratyzacji życia w kraju”⁸³.

⁷⁶ *Ibidem*. Padają porównania z ówczesnymi symbolami terroryzmu Ali Ağca i Czerwonymi Brygadami.

⁷⁷ *Ibidem*. Charakterologicznie i mentalnie przejawia on cechy „wytresowanego stalinowca”, a jego formacja „to szczątkowa forma stalinizmu” – taki portret psychologiczny kreśliła solidarnościowa prasa.

⁷⁸ H. Sikora, *Forum skompromitowanych*. Z protestów przeciw Katowickiemu Forum Partyjnemu, „Solidarność Jastrzębia” 1981, nr 5.

⁷⁹ E. Skalski, *Panorama sił wstecznych*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 13, s. 15.

⁸⁰ „Czyż w świetle dotychczasowego działania aparatu władzy w naszym [...] województwie zaskakiwać może to, iż urzędujący aparat wspiera dawnych lub przyszłych aparatczyków” (H. Wuttke, *Tępa pycha i arogancja*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 16, s. 6–7).

⁸¹ Oświadczenie POP PZPR Śląskiego Instytutu Naukowego (zob. M. Twaróg, *Nieudana próba rozbicia partii*, „Sztandar Młodych”, 4 VI 1981).

⁸² *Ibidem*. W tym samym numerze „Sztandaru Młodych” zostało również opublikowane krytyczne oświadczenie Komitetu Środowiskowego Nauczycieli w Rudzie Śląskiej.

⁸³ *Potępienie działalności tzw. Katowickiego Forum partyjnego przy KW PZPR*, „Dziennik Zachodni”, 3 VI 1981; zob. także: T. Pikulicki, *Katowickie Forum Partyjne – rezolucje, protesty, wyjaśnienia*, „Gazeta Krakowska”, 4 VI 1981. Oświadczenie Wojewódzkiego Zespołu Delegatów podpisali wszyscy obecni na zebraniu delegaci śląscy (90 osób). Jednym z nielicznych zachowujących odmienne stanowisko wobec rezolucji KFP był nieobecny na zebraniu Zbigniew Hanff, który najpierw zaatakował potępiającego forum Hieronima Kubiaka (od IX Zjazdu członka KC i BP PZPR), później

Niektóre podstawowe struktury partyjne wprost obwiniały Żabińskiego o protektorat nad forum⁸⁴, a Wojewódzki Zespół Delegatów otwarcie wezwał do „jednoznacznego i kategorycznego” odcięcia się Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach od działalności KFP⁸⁵. Na zebraniach partyjnych w śląskich zakładach pracy nasilała się krytyka działalności KFP, powszechnie mniemano, że radykalne postulaty forum będą miały negatywny wpływ na przebieg IX Zjazdu PZPR⁸⁶. Działacze zakładowi krytykowali Żabińskiego za wspieranie funkcjonowania KFP, dostrzegając w tym błąd polityczny i uznając, że „rezolucje Katowickiego Forum Partyjnego zaszkodzą Komitetowi Wojewódzkiemu PZPR”⁸⁷.

Równie negatywnie do funkcjonowania forum odniósł się organ prasowy Komitetu Centralnego PZPR „Trybuna Ludu”, która określiła poglądy reprezentowane przez działaczy KFP jako „ortodoksyjne i sekciarskie” oraz „jednostkowe i odosobnione”, które „winny pozostać [...] na marginesie dyskusji przedzjazdowej”, ponieważ są głoszone przez ludzi niereprezentujących „żadnej większej organizacji zakładowej”⁸⁸. Wiele zarzutów stawianych KFP, szczególnie rozbijania partii i budowania wewnątrzpartyjnej frakcji, było paralelnych do oskarżeń, które członkowie KFP formułowali przeciwko rewizjonistom. W istocie obie struktury traktowano jako dwa skrajne bieguny wspólnej i jednakowo szkodliwej dla PZPR postawy politycznej. Poglądy katowickiego są „mniej więcej dokładną odwrotnością [...] toruńskiego porozumienia poziomego”, konkludowała „Trybuna Ludu”⁸⁹.

Mimo powszechnej krytyki zdarzały się jednak również pojedyncze opinie, w których solidaryzowano się z rezolucjami KFP. Wyrażali je głównie robotnicy śląskich zakładów⁹⁰. Niekiedy nawet postrzegano działalność forum jako inspiro-

---

zaś stwierdził, że nie zna uchwał forum i chciałby „od nich samych dowiedzieć się, co myślą” (zob. *Wywiad ze Zbigniewem Hanffem, delegatem na IX Zjazd*, „Życie Warszawy”, 9 VI 1981). Śląscy delegaci żądali „kategorycznego odcięcia się KW PZPR w Katowicach od KFP” i pozbawienia go wszelkiej pomocy technicznej i organizacyjnej, ponieważ „grupa ta nie reprezentuje interesów klasy robotniczej”. Delegaci uważali, że rezolucje forum są obraźliwe dla większości członków PZPR i podkreślali ich szkodliwość (szerzej na ten temat zob. M. Martowa, *Ta grupa nie reprezentuje klasy robotniczej*, „Gazeta Krakowska”, 3 VI 1981).

⁸⁴ „Ubolewamy nad faktem, że KW PZPR w Katowicach roztraca opiekę nad garstką ludzi o zbanrutowanych poglądach politycznych [...] działających pod szyldem KFP”, tak brzmiało oświadczenie POP PZPR w Centrum Konstrukcyjno-Technologiczne Maszyn Górniczych „Komag”. Oddział w Katowicach (H. Wuttke, *Tępa pycha...*).

⁸⁵ J. Lazar, *Pożegnanie z klaskaniem*, „Dziennik Zachodni”, 8 VI 1981. Tekst zawiera oświadczenie wojewódzkiego zespołu delegatów na IX Zjazd PZPR z dnia 2 VI 1981 r.

⁸⁶ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/163, Informacja na temat przebiegu konferencji wyborczych w instancjach terenowych oraz wydarzeń i opinii, 10 VI 1981 r., s. 157–159. O krytyce KFP także: *ibidem*, Informacja na temat konferencji programowo-wyborczych w miastach i miastach gminach oraz niektórych działań i opinii w województwie, 17 VI 1981 r., s. 213; *ibidem*, Informacja na temat sytuacji w województwie katowickim, 14 VII 1981 r., s. 282.

⁸⁷ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/163, Informacja na temat konferencji wyborczych oraz niektórych opinii społecznych, 3 VI 1981 r., s. 141.

⁸⁸ „Trybuna Ludu”, 8 VI 1981; 10 VI 1981.

⁸⁹ A. Pawłowska, *Rzeczywistość i mitologia*, „Trybuna Ludu”, 10 VI 1981.

⁹⁰ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/163, Informacja na temat konferencji wyborczych oraz niektórych opinii społecznych, 3 VI 1981 r., s. 140.

jący wzorzec, godny naśladowania⁹¹. Poznańskie Forum Komunistów⁹², powstałe w czerwcu 1981 r., w pełni uznało zasadność ocen zawartych w rezolucjach KFP. W Szczecinie zaś powstało koło zwolenników KFP. Motywem działania takich organizacji było głoszenie konieczności uznania praw osób „innych do posiadania i głoszenia odmiennych poglądów”⁹³.

2 czerwca 1981 r. działalność KFP potępiło BP KC PZPR⁹⁴, uznając je za „szkodliwe”, „hamujące proces socjalistycznej odnowy”, dezawuuujące kierownictwo partii, „spychające partię na boczne tory”⁹⁵. Dwa dni później I sekretarz KC PZPR Stanisław Kania podtrzymał krytyczne stanowisko Biura Politycznego i stwierdził, że zarzuty KFP są „absurdalne” i „niezgodne z klasowymi kryteriami oceny sytuacji”. Aktywność Katowickiego Forum zdecydowanie się zmniejszyła⁹⁶.

Od KFP gwałtownie zaczęły odcinać się osoby kojarzone dotychczas z działalnością tej organizacji. Gerard Gabryś, przewodniczący rady programowej KFP, jako jeden z pierwszych publicznie zaprzeczył, że jest zaangażowany w prace KFP. W swoim oświadczeniu dla prasy poparł krytyczne stanowisko BP PZPR⁹⁷.

⁹¹ 8 VIII 1981 r. powstało Chrzanowskie Forum Partyjne, które jako podstawę działania przyjęło dokumenty Katowickiego Forum Partyjnego z 15 V 1981 r. (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309. Rezolucja Chrzanowskiego Forum Partyjnego, (bez daty dziennej) 1981 r., s. 28).

⁹² Działacze Poznańskiego Forum Komunistów powstałego 22 VI 1981 r. stwierdzili: „Należy cenić odwagę towarzyszy uczestniczących w tym forum [KFP – J.K.], którzy publicznie podjęli wiele istotnych dla partii problemów” (zob. *Rezolucja poznańskiego Forum Komunistów*, „Rzeczywistość” 1981, nr 7).

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Mowa jest o tym w komunikacie Polskiej Agencji Prasowej (PAP), opublikowanym 3 VI 1981 r. w oficjalnych organach prasowych PZPR, m.in. w „Trybunie Ludu” i „Trybunie Robotniczej”. Liderzy forum kwestionowali komunikat PAP, twierdząc, że BP PZPR nie zajęło oficjalnego stanowiska na posiedzeniu 2 VI 1981 r., a opublikowany komunikat jest jedynie stanowiskiem pojedynczych członków BP i wskazali na Kazimierza Barcikowskiego. Opinię tę potwierdził inny członek BP Tadeusz Grabski (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Oświadczenie Rady Programowej Katowickiego Forum Partyjnego przy KW PZPR, 11 VI 1981 r., s. 291). Sam Zabiński jednak, przemawiając na XI Plenum KC PZPR 9 czerwca, mówił wyraźnie o stanowisku całego BP.

⁹⁵ *Potępienie działalności...*

⁹⁶ Kania mówił o tym na spotkaniu z przedstawicielami środowiska dziennikarskiego. Pojawiały się jednak głosy, że działalność forum jest pożyteczna dla kierownictwa partii. Jerzy Urban pisał, że funkcjonowanie KFP z jego radykalnymi poglądami stanowi świetny straszak na działaczy „Solidarności”, nadto pozwala zająć przywódcom partii należne im centrowe położenie i zwiększa przez to zdolności negocjacyjne w rozmowach z przedstawicielami związku (zob. J. Urban, *Wymarzony przeciwnik*, „Polityka” 1981, nr 23). 8 czerwca na spotkaniu delegacji rządowej z grupą robotczą Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” wicepremier Rakowski i minister Ciosek istotnie straszili przedstawicieli „Solidarności” katowickim forum (zob. J. Kuroń, *Autobiografia*, Warszawa 2009, s. 596).

⁹⁷ „Dziennik Zachodni”, 5–6–7 VI 1981 r. Gabryś oświadczył, że „w pełni utożsamia się z opinią Biura Politycznego” i „nigdy nie wyraził zgody na przewodniczenie Radzie Programowej”. Podobne *dementi* wystosowali do śląskiej prasy Jan Konieczny, Stefan Marzec i Adam Bałdys. Cała czwórka w oświadczeniach opublikowanych przez śląską centralną prasę zgodnie odcięła się od uczestnictwa w pracach forum. Kwestia ta wymaga wyjaśnienia. Prawdą jest, że wymienieni działacze nie uczestniczyli w żadnym z dwóch zebrań KFP, które odbyły się 15 i 28 maja. Wydaje się jednak nieprawdopodobne, by liderzy KFP, konstituując i ogłaszając publicznie skład rady programowej, czynili to bez porozumienia i akceptacji ww. działaczy. Sami inicjatorzy forum stwierdzili, że mieli ustną zgodę Gerarda Gabryśa na przewodniczenie radzie. Najprostszym i najlogicznym wytłumaczeniem

Również katowicka egzekutywa zdystansowała się od działalności forum, stwierdzając, że „Katowickie Forum Partyjne działa na zasadzie klubu dyskusyjnego, a egzekutywa nie do końca utożsamia się ze wszystkimi poglądami wyrażanymi przez członków forum”⁹⁸. Stanowisko egzekutywy potwierdził I sekretarz KW PZPR w Katowicach, Andrzej Żabiński, na spotkaniu ze śląskimi delegatami na zjazd PZPR, obwiniając liderów KFP o działalność niezgodną z ich pierwotnymi założeniami. „Członkowie forum przekroczyli kompetencje”, mówił Żabiński, nie precyzując jednak, co dokładnie ma na myśli, i zapowiedział publiczne wyjaśnienie roli katowickiej egzekutywy w tworzeniu KFP⁹⁹.

Zupełnie inaczej jednak przedstawiał sytuację kilka dni później na obradach XI Plenum KC PZPR¹⁰⁰. Zastrzegając, że „nie chciałby szerzej rozwijać tematu Katowickiego Forum Partyjnego”, i podporządkowując się krytycznemu stanowisku Biura Politycznego¹⁰¹, brał w obronę działaczy forum. Twierdził, że ich poglądy „nasza wojewódzka organizacja partyjna sama ocenia w sposób pryncypialny” i że członkowie KFP „podporządkowali się stanowisku Biura Politycznego zgodnie z zasadami centralizmu demokratycznego”¹⁰². Stanowczo jednocześnie przeciwstawiał się próbom równorzędnego traktowania poglądów głoszonych przez liderów forum, występującego w imię ustrojowych pryncypiów, ze strukturami poziomymi, które definiował jako „inne formy dyskusyjno-strukturalne, które wprost zwalczają partię”¹⁰³. Podkreślał, że sekretariat KW PZPR w Katowicach „podejmuje i systematycznie podejmował merytoryczną dyskusję” z KFP. Nagłośnienie sprawy KFP „na skalę niebywałą w całej Polsce” uznawał za rozmyślny zabieg polityczny, dyskredytujący uczciwych towarzyszy oraz podważający wewnętrzny dyskurs, i zadawał pytanie, „kto tak szybko i skutecznie zadziałał, z taką zjadłością zwalczając dokumenty forum, gdy uprzednio niejednokrotnie przechodziło się do porządku dziennego nad dokumentami podważającymi funkcjonowanie partii jako takiej”¹⁰⁴.

Potrzebę partyjnej dyskusji, w której członkowie forum byliby aktywnymi uczestnikami, podkreślił również 25 czerwca 1981 r. podczas wojewódzkiej kon-

---

jest to, że w wyniku gwałtownej fali krytyki mediów, organizacji partyjnych, a także kierownictwa partii, uznali oni za najwłaściwsze wycofanie się z podjętych zobowiązań, gdyż inicjatywa KFP wydawała się stracona i szkodliwa dla ich wizerunku.

⁹⁸ AP Katowice, KW PZPR. Egzekutywa, 1. Oświadczenie egzekutywy KW PZPR w Katowicach, s. 67.

⁹⁹ „Należy wyjaśnić wszystko do końca”, konkludował Żabiński. Bronił jednocześnie Gerarda Gabrysia i Piotra Mazelona i zaprzeczał ich działalności w forum: „Nie mieli z nim nic wspólnego” (zob. J. Lazar, *Pożegnanie...*)

¹⁰⁰ XI Plenum KC PZPR odbyło się w dniach 9–10 VI 1981 r.

¹⁰¹ Chociaż zastrzegając, że nie zgadza się „z arbitralnym stylem tego dokumentu” (zob. XI Plenum KC PZPR. Dyskusja, „Nowe Drogi” 1981, nr 7, s. 51).

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*. Żabiński odwoływał się równocześnie do słów Władysława Gomułki, „który [...] mówił, że dogmatyzm to grypa czy katar, a rewizjonizm to rak. I tak popatrzmy też na poglądy ludzi z katowickiego forum”.

¹⁰⁴ *Ibidem*. W istocie było to pytanie retoryczne. Tajemnicą poliszynela było, że inicjatorem przedstawienia w krytycznym świetle dokumentów KFP był członek KC, Józef Klasa, kojarzony z reformatorskim skrzydłem PZPR. Przekazał je m.in. redakcji „Gazety Krakowskiej” przychylnej partyjnemu strukturom poziomym.

ferencji wyborczej w Katowicach¹⁰⁵. W późniejszym okresie tłumaczył genezę powstania KFP sytuacją wewnątrzpartyjną. Katowickie Forum Partyjne zostało stworzone jako „odruch obronny” i przeciwwaga wobec ofensywy sił socjaldemokratycznych i struktur poziomych¹⁰⁶. Ostrożnie odpierał głosy krytyczne, twierdząc, że „każdy ma prawo do wyrażania swoich poglądów, o ile mieszczą się w ramach marksizmu-leninizmu”. „Choć w szeregu spraw nie mieli racji”, uznawał, że członkowie KFP działali w trosce o priorytety ustrojowe¹⁰⁷.

Założyciele KFP wciąż byli przekonani o zasadności własnych racji i konieczności obrony zagrożonego socjalizmu. Zmasowaną krytykę odbierali jako świadomą strategię wrogich im sił. Ataki określali jako „tendencyjne i bezpardonowe” i uznawali je za „początek oficjalnej rozprawy z siłami komunistycznymi w partii”¹⁰⁸. Postrzegali siebie jako męczenników słusznej idei. Twierdzili, że „są zastraszeni i prześladowani” w niezrozumiałej „atmosferze hysterii” przez prasę „burżuazyjną i partyjną”, wśród której trwa „zadziwiająca zgodność ocen i argumentów przeciw jego rezolucjom dokonana w partyjnych środkach przekazu i imperialistycznych ośrodkach dywersji ideologicznej”¹⁰⁹. Działacze KFP podkreślali, że w swoich poczynaniach kierowali się doktryną marksistowsko-leninowską i stanowczo przeciwstawiali się stawianym im zarzutom o budowanie odrębnej platformy w partii¹¹⁰.

4 czerwca 1981 r. rada programowa KFP opublikowała komunikat zawieszający działalność forum do chwili zajęcia przez Biuro Polityczne jednoznacznego stanowiska w sprawie dalszej działalności organizacji¹¹¹. Nie czekając jednak na jasne stanowisko Biura Politycznego, działacze forum kilka dni później odwołali się do innych partyjnych komórek. 9 czerwca 1981 r. przywódcy KFP wystosowali list do Komitetu Centralnego PZPR, przedstawiając własne argumenty i wyrażając oczekiwanie, że XI Plenum KC nie tylko podejmie merytoryczną dyskusję z poglądami działaczy forum, ale także „zdemaskuje inicjatorów nieprzebiegającej w środkach, całkowicie sprzecznej z założeniami naszej partii, nagonki na Katowickie Forum Partyjne przy KW PZPR w Katowicach”¹¹². Dwa dni później

¹⁰⁵ AP Katowice, KW PZPR. Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza, 4. Wystąpienie I sekretarza KW PZPR w Katowicach tow. Andrzeja Żabińskiego, s. 78 i 84. Żabiński szeroko rozwodził się na temat konieczności dialogu wewnątrzpartyjnego („Myślę, że istnieje możliwość wymiany poglądów. Jeżeli tworzą się grupy, należy im stworzyć warunki działania”) i choć podkreślał rozbieżność w wielu kwestiach („nie zgadzam się ze wszystkimi ich poglądami”), uznawał działalność KFP za pozytywną. Żabiński mówił o tym, odpowiadając na pytania delegatów na Wojewódzką Konferencję Wyborczą PZPR w Katowicach w dniu 25 VI 1981 r.

¹⁰⁶ *Trzeba działać skutecznie*, „Dziennik Zachodni”, 1 IX 1981.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Wniosek do IX Nadzwyczajnego Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 9/10 VII 1981 r., s. 101.

¹⁰⁹ *Ibidem*, W sprawie przypadków prześladowania aktywu partyjnego. Oświadczenie Rady Programowej Katowickiego Forum Partyjnego z 25 VII 1981 r., s. 36–39; Biblioteka Śląska, IB1a (1981), E. Karolczuk, *O przyczynach i mechanizmie...*, s. 6–7. Działacze forum dramatycznie przedstawiali swoją sytuację: „Wprowadzono terror psychiczny i fizyczny wobec członków KFP i ich rodzin”.

¹¹⁰ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 310, List KFP do uczestników Poznańskiego Forum Komunistów z 2 VII 1981 r., s. 56. Działacze KFP określali stawiane im zarzuty jako „oszczercze oskarżenia o frakcyjność”.

¹¹¹ „Dziennik Zachodni”, 5–6–7 VI 1981.

¹¹² AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Biuletyn „O Socjalizm” nr 3, s. 287.

rada programowa KFP zwróciła się do Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej (CKKP) z prośbą o ustosunkowanie się do zarzutów stawianych forum i ich „jednoznaczne wyjaśnienie”, zwłaszcza o tworzenie wewnątrzpartyjnej frakcji i łamanie norm statutowych PZPR¹¹³.

Centralna Komisja Kontroli Partyjnej w odpowiedzi z końca czerwca 1981 r. nie tylko uwalniała działaczy forum od stawianych im zarzutów, ale wręcz poświadczała aprobatę dla poglądów głoszonych przez KFP i solidaryzowała się z nimi. W oświadczeniu, podpisanym przez przewodniczącego Władysława Kruczka¹¹⁴, CKKP stwierdzała, że „oceny i opinie zawarte w dokumentach Katowickiego Forum Partyjnego, chociaż w niektórych sformułowaniach i wnioskach dyskusyjne i kontrowersyjne, podyktowane były [...] troską i zaniepokojeniem towarzyszy o socjalistyczny charakter odnowy partii oraz jej obroną przed atakiem sił antysocjalistycznych”. W konkluzji zaś napisano: „Prezydium CKKP jest zdania, że stanowisko towarzyszy mieści się w granicach partyjności, gdyż toczona dyskusja i wypracowane dokumenty przez forum nie nosiły charakteru działalności frakcyjnej, działało ono bowiem za zgodą i przyzwoleniem wojewódzkiej instancji partyjnej”¹¹⁵.

Pozytywna ocena działalności Katowickiego Forum Partyjnego przez CKKP spowodowała reaktywację jego działalności¹¹⁶, 9 lipca 1981 r. forum wystosowało, szeroko rozpowszechniany podczas obrad Zjazdu, Wniosek do IX Nadzwyczajnego Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W tekście podkreślano kluczowe znaczenie dla partii zbliżającego się zjazdu, na którym odbędzie się „walka o ideowo-polityczną jedność PZPR”. Jej skuteczność jest warunkowana „poskromieniem sił prawicowo-oportunistycznych i kontrrewolucyjnych”¹¹⁷. Niepowodzenie w tej walce oznaczać będzie, zdaniem autorów dokumentu, ideowe rozbrojenie partii, „rezygnację z rozwoju socjalizmu”¹¹⁸. Wniosek w wielu kwestiach był powieleniem głównych tez podnoszonych w poprzednich dokumentach forum. Nadal akcentowano krytyczne stanowisko wobec poziomych porozumień i uwypuklano narastającą słabość partii, wskazywano również osoby odpowiedzialne za wspieranie tendencji rewizjonistycznych i socjaldemokratycznych, z którymi „w partii nie może być jedności”¹¹⁹. Nowym elementem była otwarcie wyrażana potrzeba zmiany przywódców partii. Postulowano powoła-

¹¹³ *Ibidem*, Oświadczenie rady programowej Katowickiego Forum Partyjnego przy KW PZPR w Katowicach, 11 VI 1981 r., s. 291.

¹¹⁴ Władysław Kruczek (1910–2003), działacz komunistyczny, członek PPR i PZPR. W latach 1953–1954 zastępca członka, a w latach 1954–1981 członek KC PZPR. Od listopada 1968 do grudnia 1980 r. członek BP KC PZPR. W latach 1971–1980 przewodniczący Centralnej Rady Związków Zawodowych. W latach 1972–1980 zastępca przewodniczącego, a w latach 1980–1982 członek Rady Państwa. W latach 1980–1981 przewodniczący Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR. Poseł na sejm PRL w latach 1961–1985.

¹¹⁵ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Oświadczenie Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej, Biuletyn „O Socjalizm” (bez numeru i daty dziennej) z 1981 r., s. 69.

¹¹⁶ Trzecie spotkanie działaczy KFP odbyło się 2 VII 1981 r.

¹¹⁷ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Wniosek do IX Nadzwyczajnego Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 9/10 VII 1981 r., s. 99.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 100. We wniosku byli wymienieni m.in. wicepremier Rakowski, Józef Klasa, Krystian Dąbrowa i Stefan Bratkowski.

nie nowego kierownictwa, „które zdolne będzie kierować realizacją podjętych uchwał”. Aktualni przywódcy PZPR byli obwiniani nie tylko o nieudolną, defensywną i pełną zaniechań politykę po sierpniu 1980 r., ale także o przyczynienie się do w 1980 r. wybuchu społecznego, który zakończył się powstaniem NSZZ „Solidarność”. Genezę kryzysu liderzy KFP upatrywali „w błędnej polityce lat siedemdziesiątych”, za co obwiniali Edwarda Gierka i tych działaczy, „którzy odeszli z poprzedniego kierownictwa”, ale również tych, „którzy nadal w nim zasiadają”, niedwuznacznie wskazując na Stanisława Kanię i Wojciecha Jaruzelskiego¹²⁰.

Przebieg obrad oraz podjęte decyzje statutowe i personalne na IX Zjeździe, pomimo wzmoczonej aktywności działaczy forum, mających – według śląskich delegatów – „znaczący wpływ na atmosferę i przebieg zjazdu”¹²¹, zakończyły się spektakularną porażką Katowickiego Forum Partyjnego. Zjazd dowodnie wykazał, że poglądy rozpowszechniane przez członków forum są nieakceptowane przez gremia partyjne i pozostają w istocie na marginesie partyjnych dyskusji. Okazało się również, że KFP ma znikome możliwości pozyskiwania partyjnych sojuszników i wpływania na zasadnicze rozstrzygnięcia zjazdowe.

Już w przemówieniu inauguracyjnym IX Zjazd Stanisław Kania skrytykował przeciwstawne tendencje ideowe wewnątrz PZPR, szeroko rozwodził się nad przyczynami niespójności partii, którą tłumaczył koniecznością „walki na dwa fronty” z siłami reprezentującymi „ideowe kapitulancтво” i dogmatycznym „konserwatyzmem myśleniowym”, po raz kolejny wskazując na podobieństwa między strukturami poziomymi a katowickim forum¹²². Podkreślał „potężny nacisk ideologii socjaldemokratyzmu [i] innych odmian prawicowego oportuniźmu”, a także przejawy „różnego rodzaju postaw konserwatywnych, zachowawczych, niekiedy wręcz dogmatycznych”, zagrażających stabilności partii¹²³.

W uchwale zjazd uznał wprawdzie wewnątrzpartyjny dyskurs za konstruktywny i „pożyteczne wzbogacanie myśli partyjnej”, ale jedynie w ramach „zasad ideowych i norm statutowych” oraz potępił tych członków partii, którzy „przejawiają tendencje dogmatyczne”¹²⁴. Zjazd dokonał modyfikacji statutowych¹²⁵, wprowadzając zakaz działań „o charakterze frakcyjnym”, które tworzą

¹²⁰ Z ówczesnego ścisłego kierownictwa PZPR, wchodzącego w skład Biura Politycznego, tylko Stanisław Kania, Wojciech Jaruzelski i Kazimierz Barcikowski byli również członkami Biura w okresie, gdy I sekretarzem był Edward Gierek. Do lutego 1980 r. członkiem Biura był również Stefan Olszowski.

¹²¹ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, II/163. Informacja na temat sytuacji w województwie katowickim, 14 VII 1981 r., s. 282.

¹²² *IX Nadzwyczajny Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 14–20 lipca 1981 r. Podstawowe dokumenty i materiały*, Warszawa 1981, s. 37.

¹²³ *Ibidem*, s. 37–38.

¹²⁴ Uchwała IX Nadzwyczajnego Zjazdu PZPR. „Program rozwoju socjalistycznej demokracji, umacniania przewodniej roli PZPR w budowaniu socjalistycznym i stabilizacji społeczno-gospodarczej kraju” [w:] *IX Nadzwyczajny Zjazd...*, s. 109–110. Dla równowagi w uchwale potępiono również działaczy struktur poziomych, którzy „ulegli wpływom rewizjonistycznym i socjaldemokratycznym”.

¹²⁵ W punkcie 2, podpunkcie 19 statutu PZPR.

„autonomiczny ośrodek dyspozycyjny wobec statutowych władz partii¹²⁶. Jeszcze bardziej niekorzystnie, z punktu widzenia forum, przedstawiały się rozstrzygnięcia personalne i wybory nowych władz partii.

Ponowny wybór Kani na stanowisko I sekretarza powszechnie zinterpretowano jako umocnienie starego kierownictwa i zwycięstwo opcji centrowej, kontynuującej dotychczasową strategię władzy, którą KFP przez cały czas konsekwentnie kontestowało. W składzie Biura Politycznego zabrakło Andrzeja Zabińskiego – uznawanego za protektora forum¹²⁷ – i Gerarda Gabrysia – domniemanego przewodniczącego rady programowej KFP¹²⁸. Ich następcy z województwa katowickiego uchodzili za działaczy o przeciwstawnych poglądach, utożsamiających się z linią postępowania kierownictwa partii. Jerzy Romanik¹²⁹ stał na czele Wojewódzkiego Zespołu Delegatów z województwa katowickiego na IX Zjazd PZPR, krytycznie recenzującego dokumenty KFP, a Zbigniew Messner¹³⁰ uchodził nawet na zakończonej w czerwcu konferencji sprawozdawczo-wyborczej za potencjalnego kandydata struktur poziomych na stanowisko I sekretarza KW PZPR¹³¹. W nowym Biurze Politycznym nie było, poza jednym wyjątkiem¹³², działaczy

¹²⁶ Statut PZPR ze zmianami i uzupełnieniami uchwalonymi przez IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR [w:] *IX Nadzwyczajny Zjazd...*, s. 183–184. Statut uznawał działalność frakcyjną za „szczególnie niedopuszczalną”.

¹²⁷ Wśród katowickich działaczy partyjnych panował pogląd, że głównym powodem klęski Zabińskiego były nazbyt bliskie relacje z KFP i patronat nad jego działalnością (zob. AIPN Ka, 0103/107, t. 10, Informacja na temat stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie katowickim, 31 VII 1981 r., s. 403). „W znacznym stopniu zaszkodziło mu Katowickie Forum Partyjne” – konstatowano na zebraniach partyjnych.

¹²⁸ Obydwaj nie znaleźli się też w KC PZPR.

¹²⁹ Jerzy Romanik (ur. 1931), działacz partyjny, w PZPR od 1971. Od 1958 r. górnik, brygadzysta w Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice” (KWK „Siemianowice”). W latach 1974–1981 sekretarz propagandowy i organizacyjny w OOP PZPR KWK „Siemianowice”. Od 1979 r. członek plenum i egzekutywy KM KWK „Siemianowice”. Od 6 X 1980 r. zastępca członka KC PZPR. Od 19 VII 1981 do 2 VII 1986 r. członek Biura Politycznego PZPR. Od 20 VII 1981 do stycznia 1990 r. członek KC PZPR.

¹³⁰ Zbigniew Messner (ur. 1929), działacz polityczny, premier PRL w latach 1985–1988, poseł na Sejm PRL IX kadencji, profesor, ekonomista, pracownik naukowy. Członek PZPR; od 1981 r. w BP KC PZPR, równoległe sekretarz KW PZPR w Katowicach. Od 1983 r. wicepremier ds. ekonomicznych, a od 6 XI 1985 r. – po mianowaniu Wojciecha Jaruzelskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa – prezes Rady Ministrów. Członek Rady Państwa aż do jej rozwiązania w 1989 r. Poseł na sejm PRL w latach 1985–1989.

¹³¹ Podczas konferencji sprawozdawczo-wyborczej KW PZPR w Katowicach, która odbyła się w dniach 25–26 VI 1981 r., część sekretarzy komisji zakładowych proponowało Zbigniewowi Messnerowi (wówczas przewodniczącemu Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach) kandydowanie na stanowisko I sekretarza KW. Ten jednak odmówił (zob. W. Lis, *Marzenia o idealach* [w:] *Przepychanka...*, s. 63; tam też nazwiska sekretarzy komisji zakładowych i komisji uczelnianych PZPR, którzy złożyli propozycję Messnerowi).

¹³² Wyjątkiem był Albin Siwak, reprezentant „partyjnego betonu”. Katowickie Forum już w maju 1981 r. wystosowało list do Albina Siwaka z wyrazami solidarności ideowej i wsparcia dla jego postawy. „Są z wami setki i tysiące komunistów, które podzielają wasze poglądy” – głosił fragment listu KFP (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, List otwarty do członka Komitetu Centralnego Albina Siwaka, 28 V 1981 r., s. 107).

przychylnie nastawionych do forum. Nie znaleźli się w nim także główni oponenti I sekretarza KC Stanisława Kani¹³³.

IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR był punktem zwrotnym w działalności Katowickiego Forum Partyjnego. W dokumentach pozjazdowych publikowanych przez forum nastąpiło znaczące przesunięcie akcentów, szczególnie widoczne w zmianie stosunku do kierownictwa partii¹³⁴. W oświadczeniu wydanym kilka dni po zakończeniu zjazdu forum wyraziło pełną akceptację dla przeprowadzonych na IX Zjeździe zmian statutowych i demokratycznych wyborów władz centralnych partii i podkreśliło potrzebę jedności ideowej członków partii z nakreśloną na zjeździe linią kierownictwa PZPR¹³⁵. Warunkiem jedności ideowej miała być jednak wspólnota ideologiczna, ponieważ „program partii nie może być wynikiem sztucznego połączenia wszystkich tendencji występujących w partii”¹³⁶. Zmuszało to przywódców partii do „podjęcia walki o oczyszczenie jej szeregów”¹³⁷. Podczas narady konsultacyjnej pod nazwą „Konferencja Forum Komunistów Polskich”, która się odbyła w Poznaniu 28 lipca 1981 r. i w której wzięli udział działacze KFP oraz innych tożsamyh ideowo organizacji z całego kraju, potwierdzono stanowisko Katowickiego Forum Partyjnego¹³⁸. W przyjętej rezolucji komunistyczne fora zadeklarowały wsparcie dla kierownictwa partii

¹³³ Chodzi o głównych inicjatorów odwołania Kani z funkcji I sekretarza KC na XI Plenum: Tadeusza Grabskiego, Andrzeja Zabińskiego, Stanisława Kociółka czy Zdzisław Najdowskiego.

¹³⁴ Dostrzegalną w publicznych oświadczeniach zmianę stanowiska działaczy forum ze skrajnie krytycznego w akceptujące postępowanie kierownictwa partii należy postrzegać wyłącznie jako zabieg taktyczny. W istocie poglądy członków KFP nie uległy zmianie. Już po przekształceniu forum w Seminarium Marksistowsko-Leninowskie członek rady programowej forum i członek seminarium przy Komitecie Fabrycznym PZPR Huty „Katowice”, Władysław Werszko, określał I sekretarza PZPR Stanisława Kanię mianem zdrajcy (zob. *List anonimowego przedstawiciela Huty „Katowice” o inauguracji roku szkolenia partyjnego w Wojewódzkim Ośrodku Kształcenia Ideologicznego w Katowicach w dniu 14.10.1981 r.* [w:] *Przepychanka...*, s. 70).

¹³⁵ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Oświadczenie Katowickiego Forum Partyjnego „O umocnieniu jedności Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i jej kierowniczej roli w społeczeństwie”, 25 VII 1981 r. W oświadczeniu z 6 VIII 1981 r. rada programowa Katowickiego Forum Partyjnego stwierdziła, że „zdecydowanie popiera konsekwentną linię Komitetu Centralnego, Biura Politycznego i rządu” (zob. Biblioteka Śląska, IB1a (1981), Oświadczenie rady programowej Katowickiego Forum Partyjnego, 6 VIII 1981 r., s. 2).

¹³⁶ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, Oświadczenie Katowickiego Forum Partyjnego „O umocnieniu jedności Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i jej kierowniczej roli w społeczeństwie”, s. 40.

¹³⁷ *Ibidem*, s. 41.

¹³⁸ W spotkaniu uczestniczyło m.in. Forum Komunistów w Polsce, Forum Dyskusyjne Komunistów Warszawy, Zielonogórskie Forum Komunistów, Toruńskie Forum Partyjne „Iskra”, Forum Pokolenie, Zjednoczenie Patriotyczne „Grunwald”, Marksistowsko-Leninowski Klub Dyskusyjny w Oleśnicy, Chrzanowskie Forum Partyjne, Ruch Komunistyczny w Świnoujściu, Grupa Inicjatywna Komunistów Polskich Warszawa Śródmieście, Poznańskie Forum Komunistów, Seminarium Marksistowsko-Leninowskie przy Hucie „Katowice”, Klub Partyjnej Inteligencji Twórczej „Warszawa 80”, Wałbrzyskie Forum Partyjne, Grupa Inicjatywna Komunistów Lubelskich, Białostockie Forum Partyjne, Gorzowskie Forum Partyjne, Komitet ds. Działaczy Ruchu Robotniczego KW PZPR w Rzeszowie, Klub Partyjny „Ursus 80”, Grupy Inicjatywne z Koszaliną, Konina, Wrocławia i Leszna (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309. *O umocnieniu jedności PZPR na zasadach marksizmu-leninizmu i jej przewodniej roli w społeczeństwie*. Oświadczenie Rady Programowej Katowickiego Forum Partyjnego z 25 VII 1981 r., s. 45).

oraz uchwał i postanowień IX Zjazdu PZPR¹³⁹. Mimo niekorzystnego przebiegu IX Zjazdu PZPR, Katowickie Forum Partyjne podkreślało swój konstruktywny wkład w ideologiczne oblicze partii, uznając, że samo jego ukonstytuowanie się pozwoliło „stworzyć realną szansę i siłę polityczną, w oparciu o którą na IX Zjeździe została zapoczątkowana walka z partyjną prawicą, przez co częściowo wstrzymana została jej ofensywa”¹⁴⁰.

W okresie po IX Zjeździe forum poświęcało znacznie więcej uwagi działaniom „Solidarności”. Zaostrzenie sytuacji społecznej w całym kraju na przełomie lipca i sierpnia 1981 r. zaogniło stosunki „Solidarności” z władzą obarczaną winą za gospodarczą zapaść państwa¹⁴¹. W wielu miastach były organizowane protestacyjne demonstracje uliczne¹⁴², a Śląsko-Dąbrowska „Solidarność” przeprowadziła wojewódzki strajk ostrzegawczy w dniu 7 sierpnia 1981 r.¹⁴³ Protesty „Solidarności” spotkały się z jednoznaczną krytyką działaczy forum. Strajk „Solidarności” odbierali oni jako jeszcze jedną akcję polityczną destabilizującą sytuację społeczną i obliczoną na zdobycie władzy. „Przejęcie władzy jest już aktualnym, a nie perspektywicznym celem walki sił kontrrewolucji”, napisano w oświadczeniu rady programowej KFP¹⁴⁴. Działacze forum utrzymywali, że przeciwstawienie się strajkom jest nie tylko „elementarnym wymogiem dyscypliny partyjnej”, ale wręcz winno stanowić imperatyw lojalnego członka partii, a działacze PZPR biorący udział w strajkach „stawiają się poza partią [...] i powinni zostać rozliczeni przez własną POP lub komisję kontroli”¹⁴⁵. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” jednoznacznie traktowali jako podmiot antysystemowy, dążący do „likwidacji socjalizmu”¹⁴⁶. „Jeszcze nie jest za późno, aby wydać zdecydowaną

¹³⁹ *Ibidem*, Rezolucja Grupy Inicjatywnej Komitetu Politycznego Warszawa Śródmieście (brak daty dziennej) z 1981 r., s. 24.

¹⁴⁰ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, *W sprawie przypadków prześladowania...*, s. 36–39.

¹⁴¹ Głównym powodem zaostrzenia sytuacji był fatalny stan aprowizacji, szczególnie rynku żywnościowego i obniżenie przez rząd dotychczasowych przydziałów mięsa od sierpnia 1981 r.

¹⁴² Od 25 lipca odbywały się w kraju manifestacje uliczne, tzw. marsze głodowe. Do pierwszej demonstracji doszło w Kutnie. W dniach 27–30 lipca zorganizowano marsze w Łodzi, pod koniec lipca także w Częstochowie, Szczecinie, Bełchatowie, Tomaszowie Mazowieckim, Żelowie, Zduńskiej Woli, Puławach, Ostrowcu, Piotrkowie i Łasku (podaję za: J. Holzer, *Solidarność...*, s. 257).

¹⁴³ W strajku wzięło udział 367 większych zakładów w województwie katowickim, a 322 „częściowo” – łącznie strajkowało na pierwszej zmianie 310 tys. pracowników (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, I/1387, Informacja o przebiegu strajku ostrzegawczego na terenie województwa katowickiego, 7 VIII 1981 r., s. 80).

¹⁴⁴ Biblioteka Śląska, IB1a (1981), Oświadczenie rady programowej Katowickiego Forum Partyjnego, 6 VIII 1981 r., s. 2. Już po ogłoszeniu stanu wojennego jeden z głównych ideologów Katowickiego Forum Partyjnego Stefan Owczarz precyzyjnie określał cele polityczne „Solidarności”. Miały nimi być: obalenie ustroju, przeprowadzenie przekształceń społecznych i gospodarczych „o charakterze burżuazyjno-demokratycznym” i przechwycenie władzy. Według Owczarza, liderzy związku posiadali i wdrażali „dokładny scenariusz [...] przejęcia władzy” (zob. S. Owczarz, *Strategia konia trojańskiego*, „Trybuna Robotnicza”, 12–14 II 1982).

¹⁴⁵ Biblioteka Śląska, IB1a (1981), Oświadczenie rady programowej Katowickiego Forum Partyjnego, 6 VIII 1981 r., s. 3.

¹⁴⁶ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, *Spotkanie w Katowicach*, „Biuletyn Radia Praga” 1981, nr 53, s. 116. Wólczew stwierdzał, że niezależnie od kompromisowej taktyki wielu działaczy „Solidarności”, ich zasadniczym celem, podobnie jak przedstawiciele związkowych „ekstremistów”, jest przejęcie władzy i obalenie socjalizmu.

walkę wrogom socjalizmu, zmierzającym do przejścia władzy i likwidacji ustroju socjalistycznego w Polsce” – konkludowała rada programowa forum¹⁴⁷.

Pomimo aktywności publicystycznej i organizacyjnej po zjeździe PZPR forum przeżywało okres stagnacji. Kierownictwa centralne i wojewódzkie PZPR, niezależnie od opinii CKKP z końca czerwca, wciąż traktowały forum jako organizację frakcyjną. 29 lipca 1981 r. katowicka egzekutywa zalecała zawieszenie dalszej działalności KFP, motywując to zmianami zapisów statutowych, dokonanymi na IX Zjeździe¹⁴⁸, oraz koniecznością utrzymania jednolitego frontu ideologicznego¹⁴⁹. Z gwałtownym atakiem przeciw KFP wystąpił na II Plenum KC PZPR członek Biura Politycznego, Kazimierz Barcikowski¹⁵⁰. Oskarżał je o kontynuowanie działalności sprzecznej z interesem partii, co „narąza partię na chorobę frakcyjności”, i zapowiadał zastosowanie środków dyscyplinujących przewidzianych statutem PZPR¹⁵¹.

Nazajutrz po wystąpieniu Barcikowskiego Wsiewołod Wołczew zapowiedział zmianę modelu organizacyjnego forum w seminarium ideologiczne działające przy KW PZPR w Katowicach¹⁵². 29 września na ostatnim spotkaniu działaczy KFP nastąpiło przekształcenie Forum w Katowickie Seminarium Marksistowsko-Leninowskie przy Wojewódzkim Ośrodku Kształcenia Ideologicznego¹⁵³. Seminarium miało mieć swoje terenowe oddziały przy miejskich i gminnych ośrodkach pracy ideologiczno-wychowawczej partii i przy komitetach zakładowych PZPR. Zmianę organizacyjną uzasadniano wyczerpaniem dotychczasowej formuły

¹⁴⁷ Biblioteka Śląska, IB1a (1981), Oświadczenie rady programowej Katowickiego Forum Partyjnego, 6 VIII 1981 r., s. 3.

¹⁴⁸ AP Katowice, KW PZPR. Egzekutywa, 1. oświadczenie egzekutywy KW PZPR w Katowicach z 29 VII 1981 r., s. 106. W istocie katowicka egzekutywa oceniała więc działalność KFP jako frakcyjną, wbrew opinii CKKP z końca czerwca 1981 r.

¹⁴⁹ „Sprawą zasadniczą jest, aby dyskusja jednoczyła partię” – konstatowała egzekutywa (*ibidem*).

¹⁵⁰ Kazimierz Barcikowski (1927–2007), polityk, działacz PZPR, od 1953 r. członek PZPR. W strukturach centralnych: w latach 1964–1968 zastępca członka KC, w latach 1968–1990 członek KC, w latach 1971–1980 zastępca członka BP KC PZPR, w latach 1980–1989 członek BP KC PZPR. Równolegle w latach 1968–1970 I sekretarz KW PZPR w Poznaniu, w latach 1970–1974 sekretarz KC, w latach 1977–1980 I sekretarz Komitetu Krakowskiego KW PZPR w Krakowie, a w latach 1980–1985 ponownie sekretarz KC.

¹⁵¹ II Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 11 sierpnia 1981 r. Podstawowe dokumenty i materiały, Warszawa 1981, s. 27. „Nie można też godzić się z tym, że po zjeździe prowadzą, a nawet intensyfikują swoją działalność organizatorską różnego rodzaju fora” – mówił Barcikowski, referując stanowisko BP PZPR.

¹⁵² AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 310, Oświadczenie Wsiewołoda Wołczewa, 12 VIII 1981 r. Pierwsze seminarium powstało jeszcze przed rozwiązaniem KFP w dniu 28 VIII 1981 r. przy organizacji partyjnej w Hucie „Katowice” (zob. AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, s. 32). Seminarium w Hucie „Katowice” szybko znalazło się w ostrym konflikcie z Komitetem Fabrycznym PZPR, kojarzonym ze strukturami poziomymi w partii. W październiku 1981 r. działacze seminarium siłą zajęli siedzibę Komitetu Fabrycznego PZPR w Hucie „Katowice”. Doszło do aktów przemocy między obiema grupami działaczy PZPR (zob. *Miniburda w Hucie Katowice*, „Wiadomości Katowickie”, 21 X 1981, s. 2). Po tym incydencie członkowie seminarium wystosowali list m.in. do Wojciecha Jaruzelskiego, informując w nim o „przejściu politycznej inicjatywy naszej organizacji partyjnej w nasze ręce” (zob. *List uczestników Seminarium Marksistowsko-Leninowskiego z Huty „Katowice” do Wojciecha Jaruzelskiego i V Plenum Komitetu Centralnego* [w:] *Przepychanka...*, s. 71).

¹⁵³ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, I/1380, Biuletyn „O Socjalizm” (bez numeru i daty dziennej) z 1981 r.

funkcjonowania forum i potrzebą poszukiwania „nowych form pracy”¹⁵⁴. Była ona też podyktowana „koniecznością doskonalenia form metod walki o konsolidację partii” i wymagała „świadomości socjalistycznej” oraz jedności działaczy partii. Wyznaczało to zarazem zasadniczy cel działalności Seminarium Marksistowsko-Leninowskiego: „skupienie sił przy instancjach partyjnych wszystkich szczebli aktywu partyjnego” w walce z „wrogami budownictwa socjalistycznego”¹⁵⁵. Podkreślano, że kończące swoją działalność Katowickie Forum Partyjne, funkcjonujące w niesprzyjających warunkach, odegrało jednak ważną i pozytywną rolę w życiu partii i „spełniło swoje posłannictwo”¹⁵⁶.

Chociaż funkcjonowanie KFP stanowiło jedynie jeden z elementów szerszej mobilizacji różnorodnych ugrupowań komunistycznych, eksponujących pryncypialność ustrojową i apelujących o podjęcie bezkompromisowej walki z solidarnościową „ekstremą” i partyjnym rewizjonizmem, to działalność Katowickiego Forum Partyjnego zyskała krótkotrwały, ale bezapelacyjnie największy rozgłos. Wicepremier Mieczysław Rakowski postrzegał Katowickie Forum Partyjne jako wroga ekspozyturę inspirowaną zewnętrznym impulsem. Sam Wołczew był „zasilany przez Pragę i Honeckera”¹⁵⁷ – wspominał Rakowski¹⁵⁸. Podobnie oceniała to śląska prasa związkowa, podnosząc domniemane kontakty liderów forum z przywódcami NRD¹⁵⁹. Mimo tych oskarżeń i wbrew – kilkakrotnie opisywanym przez działaczy forum¹⁶⁰ – prawdziwym lub wymagowanym szykanom, które ich spotkały ze strony władz partyjnych, dalsza kariera partyjna członów KFP przebiegała w większości wypadków bez większych zakłóceń¹⁶¹. Nie byli usuwani ze swoich stanowisk, ale pełnili w dalszym ciągu odpowiedzialne funkcje w Komitecie Wojewódzkim PZPR, nierzadko awansowali w partyjnej hierarchii różnego szczebla¹⁶². W pierwszym okresie stanu wojennego odgrywali główną rolę w licznych komisjach weryfikacyjnych „oczyszczających”, według dyrektyw

¹⁵⁴ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, *Spotkanie w Katowicach*, „Biuletyn Radia Praga” z 1981, nr 53, s. 116.

¹⁵⁵ *Ibidem*, s. 115–116.

¹⁵⁶ *Ibidem*, s. 116.

¹⁵⁷ Erich Honecker (1912–1994), niemiecki polityk komunistyczny i I sekretarz Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED). W latach 1971–1989 przywódca NRD. W latach 1980–1981 zaciekle wróg „Solidarności”, zwolennik interwencji wojskowej państw Układu Warszawskiego.

¹⁵⁸ J. Ordyński, H. Szlajfer, *Nie bądźcie moimi sędziami. Rozmowy z Mieczysławem F. Rakowskim*, Warszawa 2009, s. 66. Podobnie oceniał to działacz PZPR i ówczesny szef TV w Katowicach Kazimierz Zarzycki. „Nie mam wątpliwości, że byli inspirowani z zewnątrz” – mówił po latach (zob. K. Zarzycki, *Między nie i tak*, Katowice 2000, s. 59). Faktem jest, że powstanie Katowickiego Forum Partyjnego spotkało się z bardzo przychylnym odbiorem prasy komunistycznej szczególnie w ZSRR, NRD i Czechosłowacji.

¹⁵⁹ Jesienią 1981 r. organ prasowy Zarządu Regionu Śląsko-Dąbrowskiego „Dziennik Związkowy” informował o liście Wołczewa do Ericha Honeckera z podziękowaniami „za poparcie w walce o obronę socjalizmu w Polsce” (zob. H. Wuttke, *Solidarność stalinowców*, „Dziennik Związkowy”, 16 X 1981).

¹⁶⁰ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, 309, *W sprawie przypadków...*, s. 36–39.

¹⁶¹ Zabiński po rozwiązaniu KFP zaproponował wszystkim jego uczestnikom wejście do grupy lektorskiej przy KW PZPR w Katowicach (zob. *Trzeba działać...*, „Dziennik Zachodni”, 1 IX 1981).

¹⁶² Na przykład sekretarz rady programowej Katowickiego Forum Partyjnego, Stefan Owczarż, został w marcu 1982 r. zastępcą kierownika Wydziału Ideologicznego KW PZPR w Katowicach. Członek rady programowej Roman Grębosz od stycznia 1982 r. był kierownikiem Wydziału In-

Komitetu Wojewódzkiego, „kadre z ludzi będących pod wpływem »Solidarności« i popierających ją oraz niegwarantujących realizacji zadań stanu wojennego”¹⁶³. Kontestowane wcześniej przez partyjnych przywódców ideologiczne wartości, którym hołdowali działacze forum „dogmatyzm i konserwatyzm myśleniowy”, cytując słowa Stanisława Kani, stały się ważnymi atutami w społecznej rzeczywistości po 13 grudnia 1981 r.

Jakub Kazimierski (ur. 1961) – historyk, doktor nauk humanistycznych, interesuje się historią najnowszą, ruchem komunistycznym, szczególnie funkcjonowaniem PZPR na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim. Publikował m.in. w czasopismach: „Biuletyn IPN”, „Pamięć i Sprawiedliwość” i wydawnictwach Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku. Aktualnie przygotowuje do publikacji pracę pt. *PZPR w województwie katowickim wobec NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1982*.

Słowa kluczowe: forum partyjne, kontrrewolucja, frakcja, Andrzej Żabiński, Wsiewołod Wolczew

The Katowice Party Forum

In spring of 1981, conservative forces within the Polish United Workers' Party (PUWP) sprang to life, articulating a necessity to strengthen the Party ideologically and to engage into a decisive struggle against "Solidarity" Trade Union. One of the main representatives of the conservative fraction was the Katowice Party Forum (KPF). The founding meeting of the Katowice Party Forum was held on 15 May 1981. The Forum was established at the Katowice Regional Committee of the PUWP under a patronage of its first secretary, Andrzej Żabiński. In the first stage of its activities, the Forum consisted of over 100 people who were mostly activists of the Polish United Workers' Party from the Katowice Region, functional activists of the industry trade unions and officers of the Citizens' Militia (MO) and Secret Police (SB). The executive body of the Katowice Party Forum was the Programming Council consisting of highly positioned functionaries of central and regional echelons of the PUWP. The Council was chaired by a member of the Politburo of the PUWP Central Committee, Gerard Gabryś and a Marxist ideologist, Wsiewołod Wolczew. The main objective identified by the Forum activists was a struggle for keeping the socialist system intact and maintaining the ideological line of the communist party. First of all, the KPF members underlined a critical diagnosis of the Party condition, for which they blamed the PUWP Management. As particularly dangerous, the Forum regarded the functioning of linear structures of reformative, grass-roots, internal movement described as revisionist and right-wing. The Forum accused the members of that movement of the will to transform

---

formacyjnego KW PZPR w Katowicach, a Stefan Marzec od kwietnia 1982 r. – pracownikiem politycznym Wydziału Węglowego KW PZPR w Katowicach.

¹⁶³ AP Katowice, KW PZPR. Wydział Organizacyjny, I/365. Zadania komitetów i organizacji partyjnych w warunkach stanu wojennego”, 30 XII 1981 r., s. 12–18.

the PUWP into a liberal and social democratic party. The Forum activists were equally critical of the “Solidarity” movement, accusing trade union leaders of exploiting workers and creating counterrevolutionary structures striving for the change of the system. The Katowice Party Forum became soon a subject of a massive criticism by the PUWP activists and was fiercely opposed by the leaders of the Silesian “Solidarity”. Party leaders accused the Forum activists of creating an illegal fraction within the Party and attempts at hindering the process of democratisation in the country. Unfavourable attitude of the Party Management led to the Forum losing support of a part of the PUWP activists who, so far, were well disposed towards it, and its initial activity came to a halt. In July 1981, also the delegates to the 9th PUWP Congress negatively assessed the functioning of the KFP. The Katowice Party Forum ceased to exist in September 1981 and then it was transformed into the Katowice Marxist-Leninist Seminar.

Keywords: Partry Forum, the counter-revolution, the fraction, Andrzej Żabiński, Vsevolod Volchev